

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 105 (1992)

Artikel: Rapport da lavur 1991
Autor: [s.n.]
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-235719>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 24.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Rapport da lavur 1991

Elavurà dals divers posts da lavur e sincronisà cun il program da lavur LR 1991

Lavur dals organs da la LR

La suprananza ha salvà 22 sedutas e deliberà 192 tractandas. Il cussegl ha gî 3 tschentadas cun 24 tractandas. La radunanza da delegadas è sa radunada ils 4 d'avust 1991 a Laax a chaschun da la vigilia da la SCUNTRADA ed ils 7 da december a Cuir. Sper las tractandas statutaras è la radunanza a Laax s'occupada da l'integraziun da las Rumantschas e dals Rumantschs ordaifer il Grischun en la Lia rumantscha e ha decidì las midadas dals tschentaments necessarias per integrar la nov'uniun affiliada extraterritoriala «Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa» (URB). La radunanza dal december ha approvà il program da lavur ed il preventiv 1992, ha prendì ina decisiun conc. la gasetta dal di ed ha fatg las elecziuns per il proxim trienni d'uffizi (1-1-1992–31-12-1994). Il parsura, 4 commembers da la suprananza, 4 suppleants da la suprananza ed il revisurat LR èn vegnids elegids da nov.

Als organs da la Lia rumantscha a partir dals 1-1-1992:

- Chasper Pult, *president*
- Gion Kunfermann, *viceparsura*
- Giusep Capaul, Jon Domenic Parolini, Gion Pol Simeon, *assessurs*

suppleantAs:

Domenic Camastral, Remi Capeder, Cristian Joos, Rita Killias-Cantieni

revisurat:

Jon Peider Lemm, parsura, Valentin Derungs, Jon Dolf

suppleants:

Conrad Plaz, Duri Sulser.

Il revisurat ha salvà 3 sedutas.

1. UNIUNS AFFILIADAS

Tuttas uniuns affiliadas èn vegnidas consultadas per las sequentas dumondas:

- Integraziun da las Rumantschas e dals Rumantschs ordaifer il Grischun en la LR.
- Project da telecomunicaziun Surselva: banca da datas e servetschs per las medias.
- Libreria rumantscha a Cuira.

Sulettamain las uniuns regiunalas èn vegnidas consultadas concernent la nova lescha da scolinas e directives conc. spensas e custs dals collavuratur regiunals. Cun la *Renania* èn vegnidas discutadas dumondas en connex cun l'ediziun dals carnets OSL en sutsilvan; cun la *Romania* il problem da finanzas actual e cun l'*Uniun Rumantscha da Surmeir* e l'*Uniun dals Grischs* en spezial la redacziun dals vocabularis regiunals. Cun la *Romania* collavura la LR en connex cun las ovras da Giachen Hasper Muoth (lavurs da coordinaziun e d'administraziun).

Las contribuziuns a las uniuns affiliadas èn vegnidas pajadas en l'entira summa l'entschatta mars. Ultra da las contribuziuns ordinarias han las uniuns per part er retschet contribuziuns spezialas per publicaziuns.

Ils suprastants da la LR han prendì part a sedutas da las uniuns regiunalas. Parsura e/u secretari èn stads preschents a radunanzas generalas ed occurrenzas spezialas da las uniuns affiliadas.

2. COLLAVURATURS REGIUNALS

En ils rapports mainsils cun ils collavuratur regiunals èn las lavurs en las singulas regiuns vegnidas planisadas e coordinadas. Ils collavuratur sa scuntran er tranter dad els e coordineschan lavurs specificas. Il revisurat ha examinà spezialmain la lavur dals collavuratur regiunals e giavischè ina meglra survista da la lavur ed ina revisiun dal reglament respectiv.

Ils collavuratur dattan rapport da lur lavur en agiunta al rapport dals parsuras da lur uniuns.

Il collavuratur Jacques Guidon ha retschet il premi da cultura da la Fundaziun per reflecziun europeica. Cordiala gratulaziun!

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

A diversas scolinas ha la LR mess a disposiziun cudeschs gratuits e dà contribuziuns singulas en situaziuns specificas.

La lavur da las cussegliadras da scolina en Surselva ed en Engiadina è vegnida cuntinuada. La cussegliadra per la Surselva, Josefina Candrian-Casutt, ha abditgà. Ina successura nun è vegnida nominada, cunquai che la nova lescha da scolina, che stat en discussiun parlamentara, preveda tenor art. 22 inspecturas da scolina chantunalas. La Lia rumantscha vegniss distgargiada en quest sector.

La Lia rumantscha ha, en collavuraziun cun la Cuminanza da mussadras rumantschas, prendì posiziun tar la revisiun da la lescha da scolina. En spezial preveda questa lescha er classas pli pitschnas per scolinas cun problems linguistics.

La situaziun precara en singulas scolinas, allegadas en il rapport annual 1990 sin pagina 20, nun è sa midada. Ins po be sperar che la nova lescha da scolina dettia a las vischnancas ed a las instanzas responsablas anc dapli motivaziun e pussaivladads per rinforzar la lavur da linguatg en scolina. La mancanza da mussadras rumantschas en las scolinas en vischnancas al cunfin da linguatg chaschuna difficultads.

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

Cun la CMR ha la LR collavurà en connex cun la posiziun per la revisiun da la lescha da scolina e per l'ediziun preveda da chanzuns e versets. Acziuns spezialas: Derasaziun dal KODI en plirs idioms, introduziun dal cudaschet «Circus Barbado», curs per mussadras en Engiadina, preschentaziun da l'ediziun «La famiglia crescha».

Scolinas a Cuira

Las scolinas èn vegnidas manadas cun in dumber total da 36 uffants l'onni da scola 1990/91. L'atun 1991 han danovamain 36 uffants entschet las duas scolinas. Dunna Madlaina Arquint è vegnid'elegida mussadra per la partiziun ladina. La scolina en Chasa rumantscha mantegna sia funcziun sco scolina d'exercizi da las mussadras rumantschas e gida era a mantegnair la schientscha da las famiglias rumantschas a Cuira. L'uniun da scolina Cuira, presidiada da nov da Risch Joos, gida a purtar las scolinas cun ina contribuziun.

Prescolinas e lavur d'integraziun linguistica

En gruppas da gieu ed en prescolinas vegnan ils uffants en diversas vischnancas gia avant la scolina integrads en gruppas che discurrin tudestg. Igl è difficil dad avair ina survista da questas differentas gruppas e surtut era da chattar persunas sensibilisadas e motivadas per far questa lavur en rumantsch.

A Schlarigna ed a Puntraschigna lavuran geniturs d'uffants en scolina en gruppas spezialas e retschaivan in'introducziun en il rumantsch che lur pitschens emprendan en scolina. Ils collavurators regiunals provan da propagar tals curs er en auters lieus.

Scolas fundamentalas tudestgas

Sa basond sin art. 4 quinquies da la lescha da scola chantunala ha la LR suttaless al chantun la dumonda da metter a disposiziun ils meds necessaris per l'instrucziun da rumantsch en vischnancas cun scola fundametalas tudestgas. Sin fundament da la dumonda da la LR ha il chantun fatg ina retschertga tar las vischnancas pertutgadas da Glion fin a San Murezzan. Sco pussaivladads vesa il chantun Grischun ils meds d'instrucziun sequents:

1. La transalaziun da «Rumantsch I (1.–3. cl.)», tenor il model da Bravuogn, en differentes idioms.
2. Creaziun dad in med «Rumantsch II (4.–6. cl.)».
3. Creaziun da «Rumantsch III (7.–9. cl.)».
4. Translaziun da «Bonne chance 1/Bun success 1» en divers idioms tenor l'emprova a San Murezzan.
5. Translaziun da «Bonne chance 2/Bun success 2» en divers idioms.

Per s'infurmar davart l'emprova a *San Murezzan* cun «Bonne chance 1/Bun success 1» ha la LR envidà exponents da las vischnancas pertutgadas da Glion, Flem, Domat, Razén, Andeer, Ziran, Veulden, Sched, Vaz/Lai, Surava e Bravuogn ad in di da visita e lavur. L'experiment San Murezzan para da sa cumprovar, na sa lascha dentant betg senz'auter transponer sin auters lieus.

Ad *Andeer* ha il secretari già diversas discussiuns cun las magistras ed ils magisters, cun exponents dal cussegl da scola ed ina saira da geniturs conc. l'instrucziun da rumantsch. Las magistras ed ils magisters preparan materialias d'instrucziun specificas per l'instrucziun. Ina gruppas da lavur s'occupescha cun l'instrucziun da rumantsch. La radunanza communal ha decidì cun gronda maioritad da mantegnair il rumantsch sco rom d'instrucziun.

A *Bravuogn* ha il parsura LR pudì far ina visita en scola ensemen cun la cumissiun d'educaziun chantunala.

A *Razèn* ha ina grupp locala mess en discussiun il rumantsch grischun per l'instrucziun da rumantsch. A Cuir organisescha la LR ils curs rumantschs en las scolas primaras. L'onn da scola 1990/91 han 6 magisters/magistras instruì en 6 scolas 40 scolarAs, l'onn 1991/92 instrueschan 6 magisters/magistras en 4 scolas 29 scolarAs.

Scolas fundamentalas rumantschas

La LR ha sustegnì in test da lectura ch'è vegnì realisà en tut las scolas rumantschas tras l'institut da psicologia da l'università da Turtg (vesair sut cif. 6).

La supastanza ha prendì posiziun tar il nov plan d'instrucziun per las scolas secundaras e realas. Quel dat uss dapli paisa al rumantsch.

Il secretari ha tegnì in referat en la conferenza dals scolasts e da las scolastas da la Foppa davart «Il rumantsch grischun e la scola».

Il post da linguatg LR fa regularmain diversas lavurs en connex cun projects per meds d'instrucziun. La regenza ha approvà il project per novs vocabularis regiunals sco project da meds d'instrucziun sut la cundiziun che quests vocabularis tegnan quint dals basegns metodics didactics da la scola.

Scolas professiunalas

Las scolas professiunalas industrialas a *Glion*, *Cuir*, *Samedan* e *Sta. Maria* dattan per regla almain 1 ura da rumantsch per emna e resguardan tenor pussaivladad e cumposiziun da las classas il rumantsch era per roms professiunals e diversas materias d'instrucziun (civica, quint, e.a.). Cun il rector da la scola professiunala industrial a *Samedan* ha gi lieu ina discussiun conc. ulteriuras pussaivladads per rinforzar la posiziun dal rumantsch. En discussiun stat in'emna da lavur specifica. A *Cuir* frequentan 144 scolarAs l'instrucziun da rumantsch en la scola professiunala e fan er l'examen en rumantsch en quest rom. Ina buna preschientscha ha il rumantsch da nov era en la scola mercantila e da commerzi a *Glion*. En la scola parallela a *Samedan* è il rumantsch era integrà ed era rom d'examen. Anc adina mancan materialias d'instrucziun adequatas per diversas materias instruidas en las scolas professiunalas.

Al chau dal departament chantunal respunsabel è vegnì suttamesa ina documentaziun conc. ils postulats da la LR per il rumantsch al Plantahof. La situaziun na po cuntentar. La LR pretenda anc adina il resguard dal rumantsch era en il segund curs al Plantahof e surtut in

resguard commensurà en il nov concept da scolaziun agricola en il Grischun tenor la revisiun parziala da l'ordinaziun respectiva (vesaira protocol dal cussegl grond, nov. 1991).

Scolas medias e scolas autas

La lavur vid il tom 4 da las FUNTAUNAS vegn cuntinuada. La part biografica e bibliografica è terminada. La part antologica e teoretica stat en preparaziun e vegn terminada l'emprima mesadad da 1992.

Il chantun preveda d'augmentar l'instrucziun da rumantsch al seminari scolastic chantunal e da resguardar ultra da l'instrucziun sco linguatg matern er anc dus ulteriurs roms en instrucziun rumantscha. En in'istanza al departament d'educaziun renda la LR attent al postulat *dal rumantsch sco rom da tscherna obligatoric per scolarAs da la partiziun tudestga* dals seminari scolastic. En quest connex considere-scha la suprastanza:

- che seminaristAs da derivanza rumantscha da la zona da cunfin linguistic e da l'aglomeraziun da Cuira frequentan – per differentes motivs – la partiziun tudestga dal seminari scolastic e na han betg la pussaivladad dad emprender sistematicamain il rumantsch necessari per pudair surpigliar pli tard in'instrucziun rumantscha en questas regiuns.

- che questa situaziun chaschuna difficultads a las autoritads da scola da chattar magistras u magisters per las uras da rumantsch.

- ch'in resguard dal rumantsch sco rom da tscherna obligatoric per scolarAs da la partiziun tudestga duess vegnir garantì per tractar egualmain ils linguatgs dal Grischun. Il departament d'educaziun vul persequitar questa dumonda en connex cun ina revisiun generala da l'instrucziun en il seminari.

Differentas scolas medias svizras dattan sin fundament da las circumscripciuns en l'ordinaziun davart la renconuschientscha da la maturitad (art. 8 da l'ordinaziun e cif. 18.1 da l'annexa) infurmaziuns davart il rumantsch. La LR sa gida cun metter a disposiziun documentaziun u era referentAs. Ina occurrenza da dimensiun speziala ha gì lieu a Bülach. Per curs d'introducziun «rumantsch per magistras e magisters da scola media» sustegna la LR sur la WBZ (Centrala da scolaziun per las scolas superiuras a Lucerna) ina collavuraziun cun ils curs da la Fundaziun Planta a Samedan e cun ils curs rumantschs a Laax.

Cun las universitads ha la LR buns contacts en Svizra ed ordaifer. Studentas e students visitan la LR per sa documentar. Differentas universitads retiran regularmain documentaziuns ed ediziuns.

Contacts spezials cun linguists da differentas universitads da plirs continents ha pussibilità il colloqui davart la standardisaziun, organisà

da l'Academia svizra per las ciencias umanas (ASSM) a Parpan e Cui-ra.

Cun exponents da las universitads da Basilea, da Berna e Genevra e cun in exponent dal Tessin vegn discutà in project d'evaluaziun specifica dals resultats da la dumbraziun dal pievel 1990.

Scolaziun da creschidAs

La LR dat contribuziuns a la Scuntrada e furmaziun Surselva ed a la Scuntrada e furmaziun Ladina, associadas a l'associaziun da scolas autas popularas svizras, per curs da linguatg cun main dad 8 participantAs. Per mintga curs vegn er concedì ina contribuziun per l'organisa-ziun. Per la scolaziun da creschidAs en Sutselva e Surmeir han ils col-lavuratur regiunals in'incumbensa. La LR scuntra quint cun il chan-tun e las organisaziuns.

Curs speziels èn vegnids organisads per la translaziun e per l'admi-nistraziun.

**La festa da la soli-
daritad internazi-
nala: «Cun ils giasts
da l'exteriur n'avain
nus già nagins pro-
blems, sulettamain**

**cun ils Rumantschs e
lur tschintg idioms
hai dà pitschnas dif-
ficultads.»
(Caricatura e text:
Hans Moser)**

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organischeschan era curs en atgna reschia, sco p. ex.: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Curchel cultural Laax, Uniun dals Grischs, Società da traffic Scuol, Società da traffic Savognin, e.a.) e cun las uniuns Scuntrada e furmaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Bever	2 curs	23 participantAs
Bravuogn	1	5
Breil	3	18
Cumpadials	3	16
Flem	8	60
Ftan	2	8
Giuvaulta	2	11
Glion	10	68
Guarda	1	7
Laax	4	30
Lantsch	3	23
La Punt	1	8
Müstair	1	5
Mustér	4	30
Puntraschigna	1	7
Rabius	1	4
Sagogn	1	9
Samedan	5	53
San Murezzan	4	33
Santa Maria	2	14
Savognin	4	15
Scuol	5	33
Segl	1	5
Sent	1	4
Silvaplana	3	31
Surcuolm	2	10
Trin	1	7
Trun	1	8
Vignogn	2	20
Zernez	4	24
Zuoz	3	24
total	86 curs	613 participantAs

total	14 curs	82 participantAs
	4 ladin	
	2 surmiran	
	8 sursilvan.	

Il curs da stad da la Fundaziun Planta Samedan è vegnì organisà l'onn 1991 per la 19avla giada, quel da la Fundaziun Retoromana Laax per la 22avla giada. La LR sustegna quests curs cun ina contribuziun finanziaria. Ulteriurs curs da stad vegnan p. ex. era organisads a Scuol e Savognin. Per l'engaschi e la gronda lavur admettain nus in cordial engraziament als organisaturs.

Curs da rumantsch ordaifer il territori rumantsch vegnan organisads da scolas autas popularas (p. ex. a Basilea, Laufen, Turitg, Berna, e.a.), da la scola da club Migros, dad universitads, dad uniuns rumantschas e grischunas en la Bassa, e.a. La LR intermediëscha scolastAs per l'instrucziun. Per introducziun da persunas engaschadas en la vita publica en il territori rumantsch dat la LR contribuziuns spezialas.

Meds d'instrucziun

Tuts meds d'instrucziun tenor l'indicaziun sin pagina 26 en l'ultim rapport annual stattan vinavant a disposiziun. Er quest onn nun èsi reussì a la LR da cuntanscher ch'ils meds da massa electronics en Svizra tudestga (DRS) realiseschan in curs da rumantsch per na-Rumantschs.

Lavur d'assimilaziun speziala

En il rom da la SCUNTRADA èn vegnidas fatgas discussiuns conc. pussaivladads pli intensivass per l'integraziun linguistica. Per part duvrassi in'introducziun speziala da las magistras e dals magisters per questa lavur. Adina deplorada vegn er la tenuta da las Rumantschas e dals Rumantschs sezs che na discurran rumantsch cun persunas che vulan s'assimilar. Uschia mancan savens las pussaivladads da duvrar activamain il linguatg emprendì. La LR ponderescha da realisar in tagader cun l'appel: «Discurrì rumantsch cun persunas che stattan en nossa cuminanza e vulan discurrer rumantsch.»

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Lavur scientifica

Las *lavurs scientificas* per la preparaziun e l'elavuraziun dal rg en vista a la publicaziun d'in vocabulari tudestg-rumantsch grischun èn vegnidas cuntinuadas. Il material per la redacziun finala è endatà. La redacziun finala da la part tudestg-rumantscha è arrivada fin a la letra H. Davent dal 1. d'october 1991 progredeschan las lavurs vi dal vocabulari pli plaun, perquai che las plazzas da lavur han stuì vegnir reducidas, siond che las contribuziuns dal FN per la perscrutaziun da basa dal rg èn vegnidas sistidas. A partir dal 1. october 1991 van ils custs da perscrutaziun dal rg a quint da la LR.

Referats davart il rg èn vegnids fatgs a *Rueun* (Romania da Giuven-tetgna, G. Darms), *Parpan* (Colloqui Academia svizra da las ciencias morales, G. Darms), *Pfäffikon SZ* (Scola chantunala, A. A. Dazzi Gross), *Cuira* (Organ da coordinaziun interdepartamental per dumondas da las cuminanzas linguisticas e culturalas, A. A. Dazzi Gross), *Pitasch* (Conferenza scolastica da la Foppa, B. Cathomas), *Vella* (Curs da magistras e magisters da l'exteriur, B. Cathomas).

Colloqui internaziunal, curs e documentaziun

Dal puntg da vista scientific ordvart impurtant per il svilup dal rg è stà il colloqui internaziunal da la Academia svizra da las ciencias morales (ASSM) davart 'Elements per ina teoria da la standardisaziun da linguatgs' dals 15 als 20 d'avrigl 1991 a Parpan e Cuira. Igl è resultà da quest colloqui, che la via instradada cun il rg n'è betg mo la segund meglra pussaivladad, mabein la pli empermettenta insumma, siond che las experientschas cun passa 50 linguatgs en situaziuns sumegliantas sco il rumantsch han mussà, che standardisaziuns sin basa da linguatgs da scrittira regiunals existents na reusseschan praticamain mai senza grondas sperditas. Da l'autra vart han plirs linguists fatg attent al fatg, ch'i n'enconuschian strusch in linguatg en ina situaziun pli difficultusa ch'il rumantsch.

In *curs da rg* ha gì lieu a chaschun da la SCUNTRADA a Laax, nua ch'igl è er vegnì discutà en ina occurrenza durant tut l'emna davart problems en connex cun il rg, e spezialmain er en il rom da la dieta davart la planisaziun da linguatgs.

Differentas brochuras e texts en rg èn vegnids tramess a var 200 interessents per il rg en ina *acziun da derasaziun* pli gronda.

Domenas da diever novas marcantas n'ha il rg betg pudì cuntanscher durant l'onn da rapport. El ha dentant pudì rinforzar sia posiziun en la domena dals texts giuridics cun la publicaziun dal 'Cudesch

civil svizzer'. El è er vegnì duvrà en blers texts en connex cun las festivitads 700 onns Confederaziun, cif. 7.

Banca da datas linguisticas e cumissiun consultativa

La datoteca dal rumantsch grischun crescha vinavant e cumpiglia la fin december var 143 000 endataziuns, 23 000 dapli ch'il december passà. Quest svilup è d'engraziar d'ina vart a las lavurs da redacziun vi dal vocabulari tudestg-rumantsch grischun, da l'autra vart a l'endataziun dal vocabulari administrativ-giuridic, che vegn terminada proximamain. Dentant èn 16 interessents sa colliads cun la banca da datas, tranter quels er ils redactors dals vocabularis dals idioms.

La *cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun*, decidida dal cussegl en sia tschentada dals 16 da mars 1991, ha la sequenta incumbensa:

- Cusseglar ils organs da la LR conc. l'applicaziun dal rumantsch grischun tras la LR.

- Infurmar ed intermediar en dumondas dal rumantsch grischun.

La cumissiun sa constituescha sezza e determinescha sezza ses urden da lavur. Il secretariat LR stat a disposiziun cun tut las infurmaziuns giavischadas.

La presidenta da la cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun dat il sequent rapport

«La cumischung consultativa per l'applicaziun digl rumantsch grischun (ccrg) sa cumpona da quatter represchantants d'origin da diversas regiuns idiomaticas rumantschas. Commembers èn Jachen Curdin Arquint, Coira, Silvia Candreia, Salouf, Johann Clopath, Trin ed Alexi Decurtins, Coira.

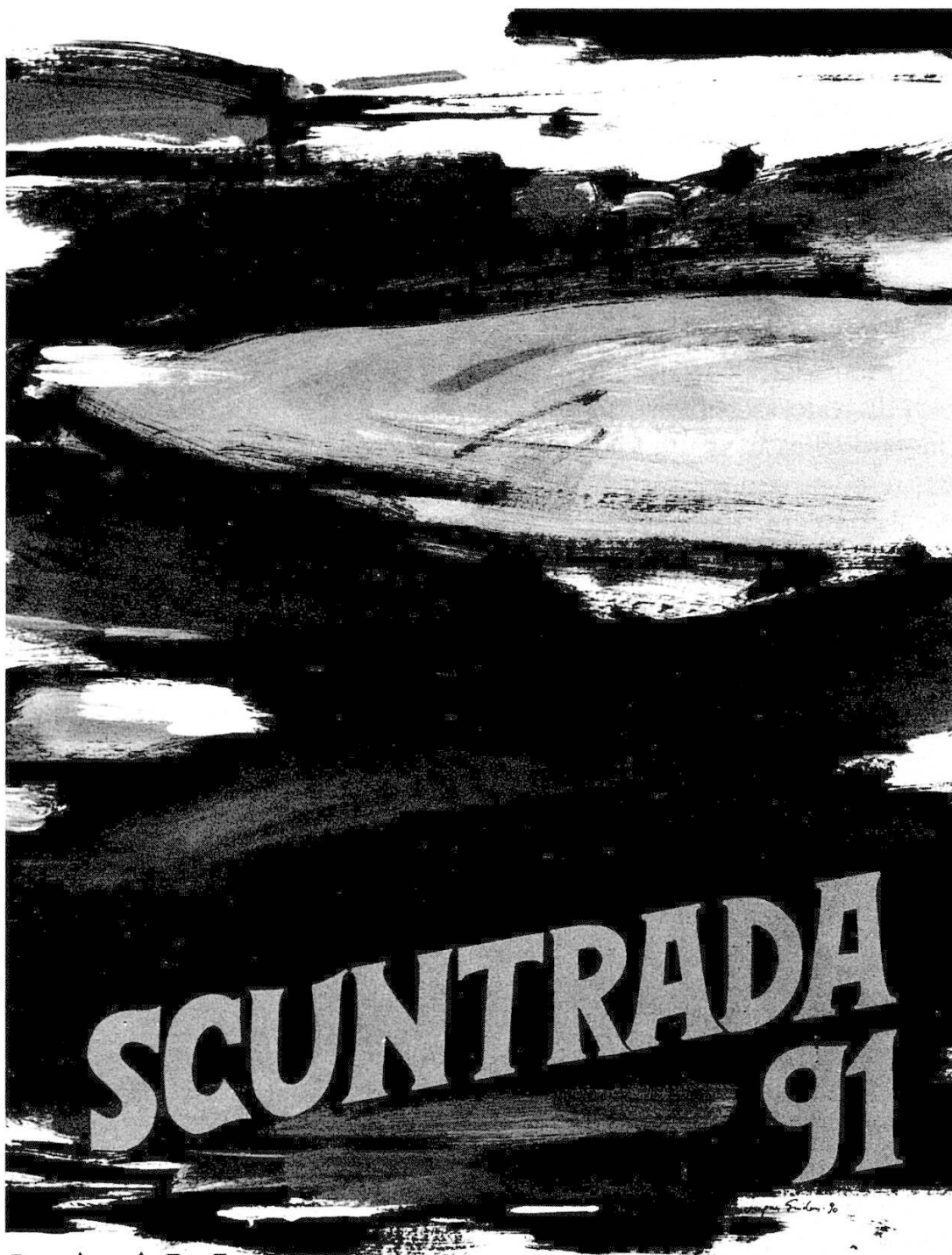
Ansemen cun en represchantant dalla Leia rumantscha s'inscuntra la cumischung tenor basigns per discussiunar davart dumondas per translaziuns an rumantsch grischun.

Chegl son esser dumondas da tot differents genres e varts (federaziun svizra digls cadens da construcziun, post per la prevenziun da toxicomania, societad forestala svizra, cumischung federala da sport).

La ccrg ò l'incumbensa da cunsigliar igls organs dalla LR. Ella ò damais betg forza da decider. Dasper la funcziun da cunsegliaziun arisguard l'applicaziun digl rg tras la LR ò la cumischung er ena funcziun d'infurmaziun e d'intermediaziun. Naturalmaintg tgi er la ccrg ò discussiuno davart igls fatgs actuals digl rg.

Concretamaintg ò la cumischung agea da maniera tgi ella ò piglia posiziun an scretg tar la supranza dalla LR.»

Silvia Candreia, presidenta

LAAX FALERA·FLEM·SAGOGN 5-11·8·91
INCONTRO BEGEGNUNG RENCONTRE

Il placat da la
SCUNTRADA da
l'artist Jacques Guidon

ch'è era collavuratur
regional da la
Lia rumantscha

6. POST DA LINGUATG (PdL)

La rimnada e la documentaziun da material linguistic per il sector da neologissem è vegnida cuntinuada. Era durant il 1991 n'èsi dentant betg stà pussaivel, ultra da las autras lavurs dal PdL, da progredir cun la registraziun sistematica e l'elavuraziun electronica dal material.

Vocabularis regiunals

Sin fundament dad in'istanza da la LR ha la regenza grischuna decidì da renconuscher il project dals vocabularis regiunals sco project da meds d'instrucziun. Quest status sco med d'instrucziun vegn collià expressivamain a la cundiziun ch'ils vocabularis regiunals èn d'adattar als basegns metodics e didactics da scola a partir da la 5avla classa primara e ch'els èn da furmar per l'adiever sco med d'instrucziun en las scolas dal chantun Grischun. La cumissiun chantunala per meds d'instrucziun ha nominà ils inspecturs da scola Claudio Gustin e Rudi Netzer sco respunsabels per la coordinaziun dal project tranter la LR e la cumissiun per meds d'instrucziun ch'accumpagna il project conc. las dumondas pedagogicas e metodicas-didactic. En sedutas da rapport e coordinaziun èn las lavurs vegnidas discutadas cun ils redactors, ils represchentants da la cumissiun da meds d'instrucziun ed ils represchentants da la LR.

Las lavurs – tenor ils rapports dals redactors respunsabels – èn progredidas sco suonda:

«Vocabulari sutsilvan:

Lavur prastada digl miez satember 1990 antocen igl schaner 1992.

Jou ve redigieu igls bustabs A, B, C, D, H, I, J a K.

Curo Mani â redigieu igls bustabs M, N, O, P, Q ad R.

D'igls bustabs A, H, I, J, K, M, N en fatgas las corecturas.

Jou angraztg a Wieland Clopath da Lon ad a Giahannes Mani da Ziràn c'en prùnts da liger igls bustabs gea curagieus.

Ils 16 da dezember veiou gia caschùn da preschantar la lavur da redacziun digl vocabulari sutsilvan a rapreschantants da la Renania.»

Gion Kunfermann

«Vocabulari surmiran:

La lavour da redacziun dalla part tudestg/rumantsch n'ò betg savia progredir scu planisada, a muteiv tg'ia va stuia la interromper adegna puspe per surpiglier l'instrucziun an scola, causa da malsogna u dad otras incunvignientschas digl mies ramplazzant. Davent digls 18 da

mars 1991 anfignen igls 11 da matg 1991 vaia schizont stuia sisteir la lavour digl tot per turnar an scola, surpigliond l'igl antier pensum. Siva digls mez da matg 1991 anfignen la fegn digl onn da scola 1990/91 vaia alloura puspe savia ma deditgier cumplagnamaintg alla lavour da redacziun. Cun l'antschatta digl onn da scola 1991/92 lavoura per 50% ve digl vocabulari.

Aint igl frataimp digl onn 1991 vaia andatto las letras E, F, G, H, I, J, K, L, O. Chellas cumpeglian radond 21 000 andataziuns, uscheia tgi per la fegn digl onn sa resulta en andomber da var 36 000 andataziuns arcunadas.

Durant igl onn scadut vainsa intensivo la collaboraziun tranter las singulas redacziuns, ch.v.d. cunzont tranter igl sotsilvan ed igl surmiran. Barattond letras redigeidas dad egn cun talas redigeidas da l'oter, p'ins evitar da stueir far la madema lavour ples gedas, chegl tgi spargna taimp per tot igls cass tgi èn identics aint igls singuls idioms.

Bungs sarvetschs presta surtot er la banca da datas dalla LR, cun la quala nous ischan coliias an lengia directa. Cun chella caschung lessa avoir angraztgea agl post da lungatg dalla LR e cunzont agl sies mander, prof. dr. Georges Darms, per tot las infurmaziuns ed igls cunseglis survagnias durant chel onn.

Sa basond alla reit da plets 'Garnier' e considerond tgi mintga tga-vazzign tudestg dumonda an media 2–3 andataziuns, vign ins a stueir chintar pigl rest dall'amprema fasa, ch.v.d. per las letras M anfignen Z, cun var 30 000 andataziuns.»

Faust Signorell

Vocabulari ladin:

Il vocabulari ladin duai vegnir realisà en dus versiuns, ina valladra ed ina putera. Cunquai ch'il redactur stà prevì, Domenic Andry, nun ha pudì cumenzar la lavur pervia dad autras incumbensas, ha l'Uniun dals Grischs proponì a la fin da l'onn da surdar l'incumbensa principala da redacziun a Gion Tscharner che vegn accompagnà dad ina gruppa da cussegliaziun. La surpastanza LR ha sancziunà, en discussiun cun ils represchentants da la cumissiun dals meds d'instrucziun, questa proposta e surdà l'incumbensa.

Al chantun èn vegnidas inoltradas a temp las materialias per credits en il preventiv chantunal 1992 en la summa da fr. 270 000.— per las lavurs vid ils vocabularis tudestg - surmiran, tudestg - sutsilvan, tudestg - ladin. Il december è vegnì sutmess al chantun Grischun ina survista cumplexsiva dal project. Tenor questa survista ston'ins quintar cun custs totals approximativs da 1.75 milliuns per la redacziun e ca. fr. 400 000.— per l'ediziun. Includs ils custs accessorics sa munta la

summa totala a radund 2,5 milliuns fr. per ils vocabularis regionalis sursilvan, sutsilvan, puter e vallader.

Ils novs vocabularis regionalis duain correspunder pli u main a l'ovra da referenza «Dictionnaire de l'Allemand d'aujourd'hui, allemand - français / français - allemand» da Philippe Magère, ediziun Garnier 1987. Per l'idiom sursilvan lavura Alexi Decurtins per incumbensa da la Romania e la Renania cun meds dal Legat Cadonau per «la promozion dil romontsch sursilvan» vid ina reediziun amplifitgada dal vocabulari sursilvan - tudestg sin fundament dal vocabulari romontsch - tudestg da R. Vieli/A. Decurtins, ediziun da la Lia rumantscha 1962.

La redacziun dals vocabularis regionalis novs vegn coordinada sistematicamain. Ils 3 redactors redigian mintgin autras letras en la varianta tudestg - idiom. Questas letras vegnan alura barattadas e suletta-main transformadas dad in idiom a l'auter. Quest effect da sinergia pussibilitescha d'accelerar las lavurs e garantescha ch'ils quatter vocabularis han tuts la medema concepziun e dimensiun.

Diversas lavurs da terminologia e da linguatg

La terminologia da gimnastica e sport è avant maun, sto dentant vegnir sutta-messa ad ina redacziun finala.

Glistas cun la terminologia da mamifers, utschels e flurs existan, ellas n'èn dentant betg anc controlladas. Sche necessari èn ellas dentant disponiblas.

Cun in curs introductiv ha il PdL preparà la collavuraziun e la coordinaziun cun il servetsch da terminologia da la Confederaziun (chanzlia federala). Durant il 1992 duai questa collavuraziun vegnir concretisada.

Il PdL ha surpiglià l'incumbensa da la cumissiun chantunala per meds d'instrucziun da collavurar a l'elavuraziun d'ina concepziun ed a la realisaziun d'in cudesch da lingua puter e surmiran (Val d'Alvra) per la 5/6avla classa e per il stgalim superiur. Il 1991 ha il PdL elavurà in concept per il cudesch da linguatg per la 5- e 6avla classa.

En collavuraziun cun l'institut da psicologia da l'università da Turitg ha il PdL surpiglià tut las lavurs linguisticas per ina retschertga scientifica davart las cumpetenzas da lectura da scholarAs da la 3. classa en il territori rumantsch (Engiadina bassa, Val Müstair e Surselva). Questa lavur ha consistì da: translaziun valladra e sursilvana da tut il material da la retschertga, endataziun dal material e reproducziun, coordinaziun e distribuziun dal material a las scolas. Il 1991 èn vegnidas realisadas oravant tut las lavurs da translaziun (conclusiun), la preschentaziun dal material, la distribuziun e l'accompagnament dal project.

SCUNTRADA
Beinvegni a
LAAX

Suenter l'avertura
uffiziala da la terza
SCUNTRADA ...
L'ura mussa las 12 e
5 ...

Il vocabulari administrativ-giuridic è vegnì endatà cumpletta-main e stat a disposiziun per il diever intern. Ina correctura sistematica da questas datas n'è dentant betg stada pussaivla fin uss per mancanza da temp.

Las lavurs da coordinaziun, cussegliaziun e da terminologia per las 4 cumpagnias rumantschas da la divisiun da muntogna 12 èn vegnidas cuntinuadas. La terminologia militara è vegnida actualisada sin basa da translaziuns.

En il sector dals neologissemms na po la lavur sistematica progredir adina tenor giavisch. Cun la dotaziun dal post e sper ulteriuras lavurs ch'il post ha gì da surpigliar vegn l'elavuraziun da terminologias pli grondas retardada.

Numerus neologissemms vegnan dentant elavurads permanenta-main per singulas dumondas d'instituziuns e da persunas privatas.

En collavuraziun cun ils collavuratur regiunals e cun numerusas instituziuns e persunas singulas ha il PdL prestà infurmaziuns e cussegliaziuns en dumondas linguisticas e procurà ed intermedià numerus neologissemms en differents secturs tematics.

FUNTAUNAS: Per il tom 4 ha il PdL surpiglià la coordinaziun ed ha elavurà en collavuraziun cun l'autur ina concepziun ed in plan da lavur. Durant il 1991 èn vegnidas exequidas differentas lavurs da preparaziun e da redacziun en collavuraziun cun l'autur. La part biografica e bibliografica è terminada, la part antologica preselecziunada.

En collavuraziun cun il post da translaziun èn vegnidas procuradas numerusas translaziuns e correcturas da texts en ils idioms ed en rumantsch grischun. Sper lectorats e revisiuns da translaziuns èn era vegnidas fatgas diversas translaziuns dal rumantsch en auters linguatgs.

Il post da lavur dal 'Lexicon istoric da la Rumantschia (LIR)' è collià cun la banca da datas dal post da rumantsch grischun. La terminologia speziala sto e sa dentant en blers cas vegnir stgaffida mo en stretga collavuraziun cun ils istoricists, uschia ch'ella dat e vegn anc a dar blera lavur.

Project: Institut linguistic rumantsch

Il rumantsch è il sulet linguatg naziunal svizzer che sto sez far l'entira normaziun e standardisaziun linguistica. Ils ulteriurs trais linguatgs nazionals tudestg, franzos e talian pon surpigliar questa normaziun dad instituts da linguatg da l'exteriur. Questa conuschientscha ha motivà ina proposta concreta en il rapport LA QUADRILINGUITAD SVIZRA – PRESENT E FUTUR. Per prestar la lavur da la normaziun e standardisaziun linguistica e per amplifitgar il linguatg permanenta-

main duvrass la communidad rumantscha in institut specific. La supranza è s'occupada cun questa dumonda e cun in concept per in institut linguistic rumantsch cun 3 partiziuns:

1. Innovaziun linguistica (neologissem, coordinaziun da terminologias);
2. Standardisaziun e normaziun linguistica (tuttas lavurs per normar sistematicamain il linguatg);
3. Implementaziun linguistica (ediziun da terminologias, curs per quels che dovran novs plects, scolaziun da creschidas, etc.).

Da discutir è era, tge status in tal institut linguistic rumantsch duess avair, en u ordaifer la Lia rumantscha ed en collavuraziun e coordinaziun cun instituziuns già existentas. Ina grupp da lavur è previda per concretisar il concept, la structura d'organisaziun e la finanziaziun. Decisiuns definitivass èn da ponderar ils proxims onns.

Rumantschaziuns

En il rom da la SCUNTRADA ha François Grin preschentà in project sut il titel «Rumantsch vesaivel» che vuless augmentar il rumantsch scrit en ils secturs commercialis cun inscripziuns sin pachetaschas, en instrucziuns da diever dad apparats etc. La LR ha fatg ina circulara tar numerus producents dad artigels dal mintgadi, da victualias, cosmetica, medischnas, etc. Il resultat è stà fitg modest. Las attatgas violentas cunter il rumantsch grischun han chaschunà ina gronda malsegirtad. Diversas firmas che avevan ils ultims onns cumenzà ad utilisar il rumantsch en la furma standardisada dal rumantsch grischun, valaivel per l'entir territori rumantsch, vulan ussa spetgar las reacziuns en connex cun la petiziun conc. il rumantsch grischun.

En las regions èn vegnidas realisadas rumantschaziuns en il rom dals ultims onns. Ins sa stenta da mantegnair rumantschas las domenas da la posta, dal cudesch da telefon, da las inscripziuns publicas en las vischnancas. La Lia rumantscha dat contribuziuns per inscripziuns novas en il rom da 10% dals custs effectivs.

Regularmain vegnan scrittass brevs ad administraziuns centralas da tut gener e rendì attent a rumantschaziuns pli pitschnas da nums d'instituziuns etc.

Senza success è la LR s'engaschada per che las leschas da model, realisadas da l'Associaziun per la planificaziun dal territori (BVR) vegnan realisadas en versiuns u en ina versiun rumantscha. I sa tracta dal «Musterbaugesetz» (MBauG 88), dal «Muster-Abfallbewirtschaftungsreglement» (MABR 91) e dal «Muster-Erschliessungsreglement» (MER).

7. POST DA TRANSLAZIUN

Survista da las translaziuns	<i>1990</i>	<i>1991</i>
idioms	110	116
rumantsch grischun	290	290

Questas cifras mussan, ch'il dumber da las translaziuns s'ha stabilisà durant ils ultims onns.

Sut il titel «Lavurs da translaziun» e «Nus ed il linguatg» èn vegnidas organisadas durant la SCUNTRADA differentas occurenzas che han gì il scopo d'orientar davart la lavur da translaziun da la LR. Medemamain han Rumantschas e Rumantschs pudì s'exprimer davart lur lingua, lur problems dal diever ed era davart las pretensiuns envers instanzas ed administraziuns.

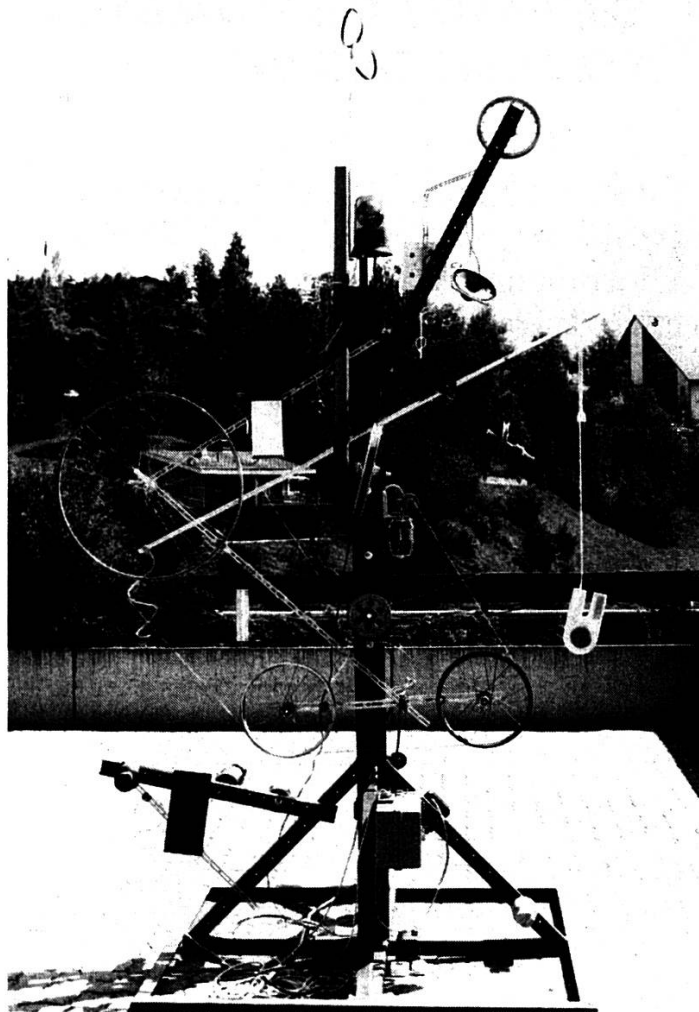
En general beneventassan ils participants schliaziuns pratitgables e pussaivlas che promovessan la preschientscha dal rumantsch; p. ex. al plaz da lavur. En mintga cas spetgan ils pertutgads dapli agid da la LR e da sias uniuns affiliadas per francar e promover il rumantsch en lur mintgadi.

Curs da translaziun

La LR ha organisà in seminari da translaziun. El è stat destinà per translatur/-as da professiun (translatur chantunals, da la LR, persunas dal radio e da la televisiun e da chanzlias). 13 persunas da l'entir chantun han frequentà el. Il seminari è vegnì manà da dr. Clau Solèr. Questa scolaziun è vegnida organisada en duas fasas. L'emprima fasa da trais giadas in di ha gì lieu la primavaira aifer il temp da dus mais a Cuira. Suenter in'introducziun en la teoria da translatar e la preschentaziun dals meds auxiliars (vocabulary, manuals e banca da datas) han las participantas ed ils participants fatg sezs translaziuns, crititgà e curregì traducziuns fatgas. Discussiuns e demonstraziuns praticas han creà in spiert da cuminanza. En la segunda fasa dal november ha Flurin Spescha fatg ina critica extendida da translaziuns existentas or dal punct da vista dad in scriptur e translatur da prosa d'art.

Dr. Clau Solèr ha frequentà il curs da terminologia dal servetsch da linguatg da la chanzlia federala a Berna. Quest curs dad 8 dis è ina preparaziun per lavurs da terminologia per il rumantsch e porscha en pli enconuschientschas dals meds moderns da lavur (banca da datas da la confederaziun e dal cussegl d'Europa).

La 'sculptura',
pussibilitada da
l'Ovra electrica
sursilvana OES tras
lavor pratica da
giuvenils, ha ina
dimensiun simbolica
per la dinamica
cumplexa da la
Rumantschia.

ARS HELVETICA

1991 èn cumparids ils toms VIII «Artisanat, art applitgà (Ines Gartmann)», e IX «L'art popular (Flurin Spescha)». Ils toms X e XII ha la PRO HELVETIA surdà directamain per la translaziun e la LR è sa gida da cun la Pro Helvetia per questas translaziuns.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

Il Post d'infurmaziun e documentaziun è stà occupà er il 1991 be parzialmain (60%; mars '91: 100%). Pliras incumbensas (surtut lavurs da documentaziun ed archivaziun) han perquai stuì vegnir suspaisas a favur da lavurs pli prioritaras (lavurs d'infurmaziun).

Infurmaziun

En connex cun il 700avel anniversari da la Confederaziun, cun la SCUNTRADA rumantscha '91 a Laax e conturn, cun la revisiun da l'artigel 116 CF, cun las midadas da l'urden da renconuschientscha da maturitad (instrucziun en tut las quatter culturas da la Svizra) e surtut en connex cun la meglieraziun da la posiziun dal rumantsch avain nus dà divers scleriments en scrit ed a bucca (telefon e visitas) ed organisà plirs dis d'infurmaziun e curs da perfecziunament:

Referats/curs:

- 31-5-1991/LR: «*Linguatg e cultura rumantscha*», referat a l'ocasiun d'in di da perfecziunament da la Scola chantunala da Son Gagl.
- 14-7-1991/LR: Infurmaziuns ad ina gruppa da students da l'universitad da Turitg davart las activitads da la LR.
- 19-24 d'avust 1991/Cuira: Minicurs da rumantsch al Radio DRS-Mobile.
- 21-8-1991/Breil: «*Linguatg e cultura rumantscha*», referat salvà a l'ocasiun d'in'emna da studi dal Seminari da magisters dal chantun Turitg.
- 26-9-1991/Samedan: «*Rumantsch grischun e Quotidiana*», referat salvà a l'ocasiun d'in'emna da studi da magistras e magisters secundars e reals dal chantun Turitg (manader: Harry Müller).
- 3-10-91/LR: «*Linguatg e cultura rumantscha*», referat a l'ocasiun d'in'emna da studi da la Scola chantunala da Son Gagl.
- 22-11-1991/Bienna: Di d'infurmaziun (5 lecziuns) al gimnasi franzos da Bienna a l'ocasiun d'ina emna da studi davart la lingua e cultura rumantscha.
- 9-12-1991/Zezras-Untervaz: «*Landessprache Rätoromanisch: Strategien einer Kleinsprache*», referat salvà a l'ocasiun dal rapport dals instructurs dal BALST (Uffizi federal da las truppas da protecziun da l'aria).

Documents pratics/artitgels:

- Ils diapositivs, previs tenor il program da lavur '91, n'han anc betg pudì vegnir realisads.
- Realisaziun d'in prospect d'infurmaziun davart la lingua e cultura rumantscha (versiun rumantscha e tudestga). La translaziun da quest prospect en franzos e talian è vegnida surdada l'entschatta december a.c. a Jean-Jacques Furer, Zignau. Correcturas dal prospect en vista ad ina restampa en ils quatter linguatgs naziunals.
- Resumaziun da 12 ovras litteraras da scripturas e scripturs rumantschs per il «Guide littéraire de la Suisse», Editions de l'Aire, Losanna 1991.
- «Die Schweiz und ihre vier Sprachen und Kulturen: Rätoromanisch heute», en Gasetta dal Coop, nr. 26/91.
- Text davart il rumantsch per in'exposiziun en la Chasa federala a Berna.
- «Zum drittenmal Begegnung der Rätoromanen», en Europa Etnica, 4/91, 48avla ann., pp. 213–214.

Documentaziun

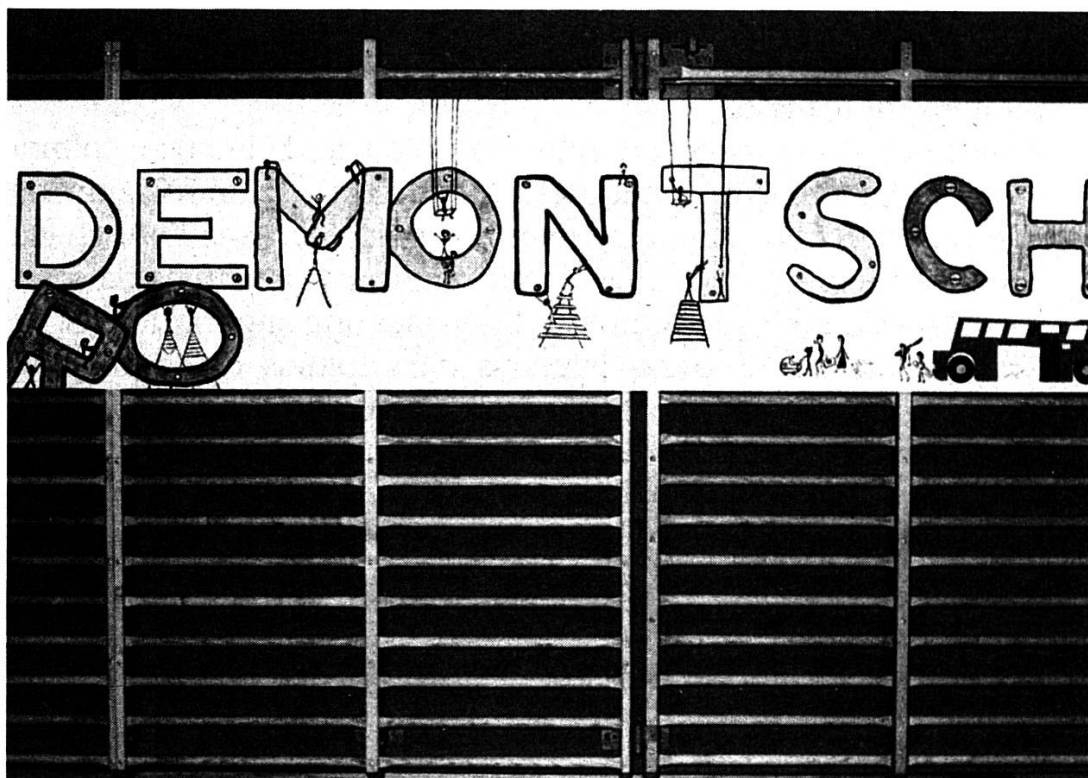
Per mancanza da temp n'ha la documentaziun dal PID betg pudì vegnir cumplettada sistematicain, mabain mo occasiunalmain. L'inventarisaziun e l'archivaziun en collavuraziun cun las societads rumantschas e cun instituziuns cun incumbensas complementaras progredescha per las medemas raschuns be plaunet. Il temp manca er per reorganisar l'archiv cun agid da l'elavuraziun electronica da datas. La fototeca percunter ha pudì vegnir amplifitgada considerablamain.

Terminologia:

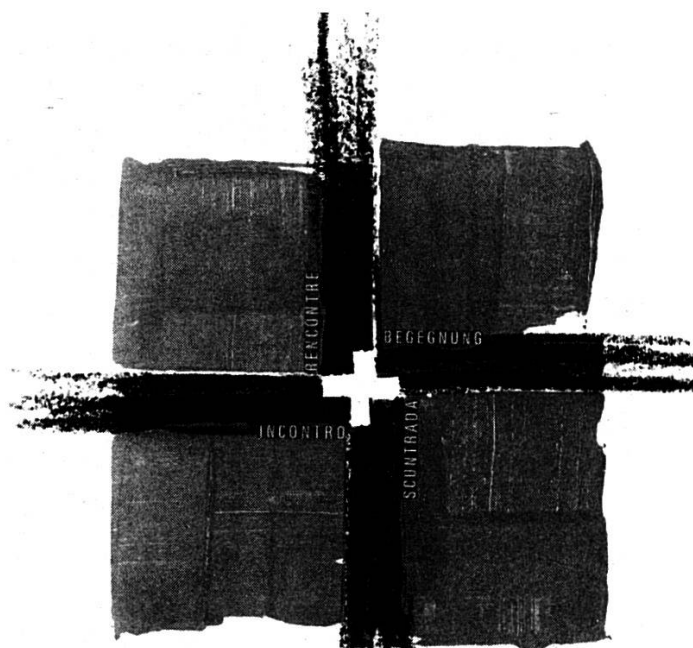
- L'ediziun dal «Pled Rumantsch/Plaid Romontsch», vol. 5. (Tecnica II) sa retardescha puspè pervi da correcturas e lavurs da redacziun supplementaras (stadi actual: supervisiun dal manuscrit tras il Post da linguatg/LR).
- La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziuns è stada occasiunala.

Diversas:

- Lectorat dals volums IX e X da l'Ars Helvetica.
- Diversas correcturas e translaziuns.
- Diversas lavurs en connex cun la Scuntrada '91 a Laax e conturn (translaziuns simultanas; survegliaziun da l'infrastructura tecnica; preschentaziun da «Lingo, il gieu svizzer das las linguas» e.a.p.).

**Realidad u fantasia
da scolars?**

**Il vast program
da la SCUNTRADA
è anc vegnì enritgì
supplementarmain
cun occurrenz
purschidas da las
uniuns localas da
Laax**

**GUID LOCAL
SCUNTRADA 91
L A A X**
5 - 1 1 / 8 / 9 1

9. MEDS DA MASSA, INFURMAZIUN, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

Gasetta quotidiana

Il mainaproject dat il sequent rapport annual:

«1991 ei la projectaziun per ina gasetta romontscha dil di secontinuada intensivamein. Igl ei stau in'incarica fetg stentusa. La cumissiun projectonta ei seradunada a 16 sesidas. Plinavon eis ella seconferida inagada cun la Cumissiun dalla Casa Stapfer e duas gadas cun la suprazionza dalla LR. La lavur ei primarmein seconcentrada sin elaborar in project. Bugen vess ella era – perquei ch'igl ei indispensabel – informau regularmein la publicitad surlunder. Ina cunvegna da miez fevrer tochen il davos d'avrel – ch'ei la finfinala vegnida prolunghida tochen la fin d'uost – cun ils editurs dalla Gasetta Romontscha (GR) e dil Fögl Ladin (FL) ha denton tratg in streh tras quei quen.

La cumissiun planisonta ha saviu terminar siu project – sco basa da lavur, discussiun e contractivas – alla fin d'avrel. Calonda matg ein ils documents: las propostas dils editurs dalla GR e dil FL per migliurar igl existent e niev project per ina Gasetta romontscha dil di vegni brattai ora. Nies concept sebasava sin la proposta d'integrar las gasettas romontschas existentas en ina quotidiana.

Las contractivas – ed oravontut il dialog – vessen tenor entelgientscha vicendaivla giu d'entscheiver gia viers la fin da matg. In meins pli tard lain ils editurs dalla GR e dil FL saver ch'els drovien dapli temps da rispunder sin nies project. Per saver far quei en tutta calma seigi la tematica da «La Quotidiana» – cun orientaziun e discussiun d'omisduas varts – da sclauder alla SCUNTRADA a Laax. La LR consenta mo nuidis. Duront la Scuntrada cumpara perquei il fegl d'informaziun dalla Ligia romontscha quotidianamein.

L'entschatta settember s'entaupan ils dus representants dalla GR e dil FL cun la cumissiun da projectaziun. Il discuors ei constructiv. Ei dat in scomi da meinis ed opiniuns. En certs puncts semuossa congruenza – tier auters restan las damondas aviartas. La cumissiun rispunda a scret, punctuond ch'ins seigi promts da tut temps da seplidar e tschercar sligiazions e cumpromiss tras contrahar – denton sut l'opziun dalla gasetta dil di. Ils editurs dalla GR e dil FL perencunter rispundan a scret cun tschentar damondas ed oravontut tras far cundiziuns.

Enstagl da schar aviert las portas per contractivas van ils editurs dalla GR e dil FL – malgrad che nus vevan avertiu da far quei pass – cun

lur posizun en la GR ed el FL il di avon la radunonza da delegai dalla LR dils 7 da december, laschond strusch in bien fil vid il project dalla cumissiun. Quella – sustenida dalla suprastonza – reagescha immediat. Ella propona alla radunonza da delegai da cuntinuar cun las preparativas per realisar ina gasetta romontscha dil di e da bein star en contact cun ils editurs dalla GR e dil FL, denton d'elaborar alternativas – en fuorma redimensiunada – cun calculaziun – en collaboraziun culs editurs da bunaveglia. Ils resultats contonschi ein da suttametter ad ina radunonza extraordinaria dalla LR che ha da ver liug tochen il davos d'avrel 1992 e decider co ed en tgei fuorma ch'ei va vinavon cun la quotidiana. Aschia concludan ils delegai cun 39 : 1 vusch.

Era sch'il giavisch da numerus da saver realisar ina quotidiana 1991 – igl onn giubilar dalla Confederaziun – ei buca ius en vigur, sch'ei ins tuttina vegnius en quei grau in considerabel pass anavon. La quotidiana ei daventada tema central dalla discussiun enteifer la Romontschia e lunsch sur quella ora. Il basegns per ina gasetta romontscha dil di ei ual aschi incontestaus sco sia muntada per la tgira da nies lungatg-mumma periclitau. In'alternativa viers la quotidiana maunca. Las discussiuns davart damondas fundamentalas dalla survivenza linguistica enteifer las scheinas romontschas – e la fuorma co quei ei succediu – ha demussau 1991 cun tutta clarezia che la Romontschia drova urgentamein la quotidiana per survegnir ed haver vusch da defender sia posiziun e ses interess giustificai.»

Giusep Capaul, meinaproject

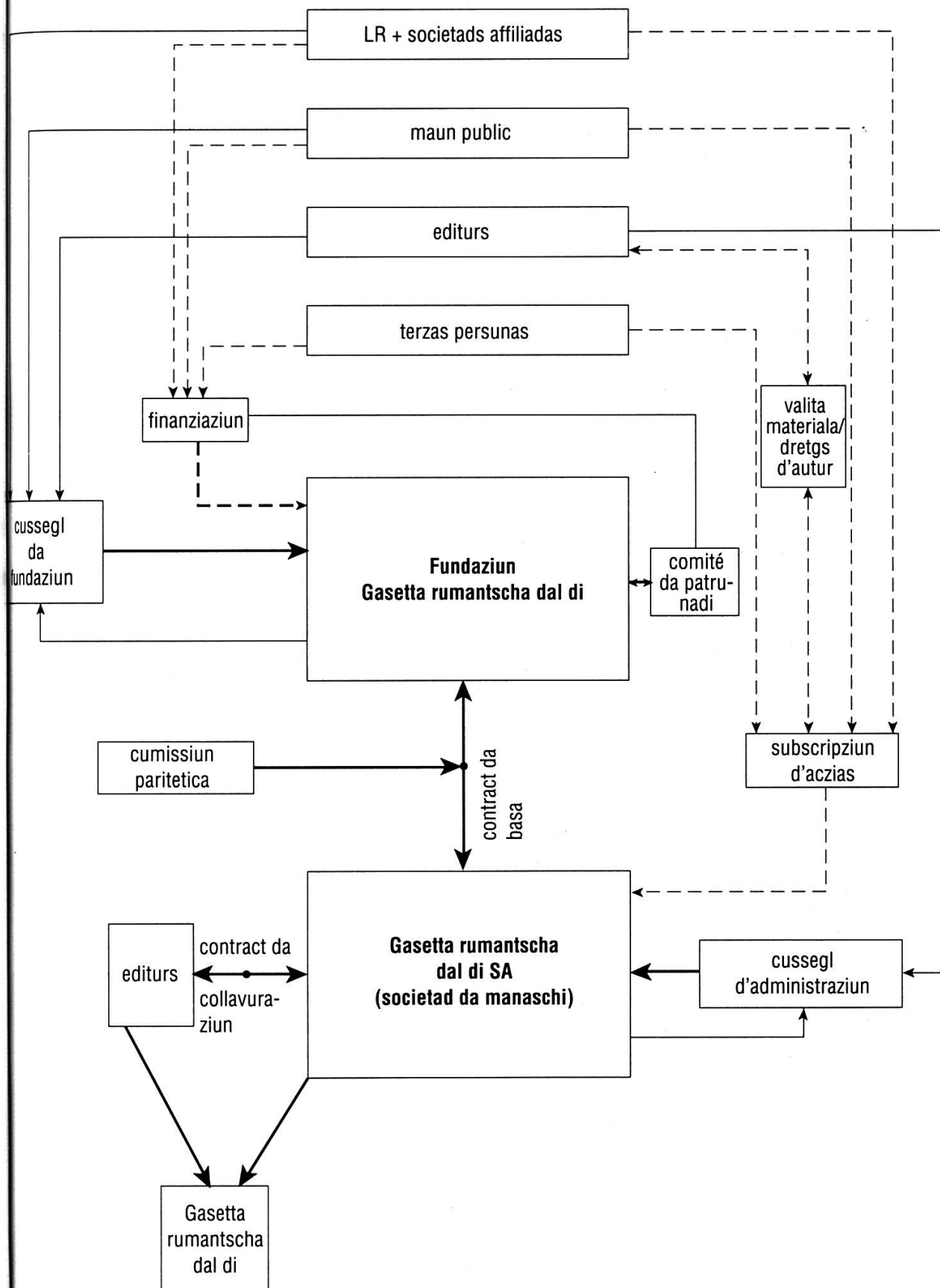
Per la planisaziun dal project ha il cussegl LR decidì in credit supplementar da radund fr. 55 000.– per 1991 (ord il «Fondo PRO PATRIA»). Per 1992 ha la radunanza da delegadAs sancziunà in preventiv spezial che pretenda dentant anc da recaltgar finanzas per cuntinuar las lavurs.

A la radunanza da delegadAs dal december ha la cumissiun projectanta suttamess in project tenor il sequent schema:

Meds da massa

Ils meds da massa han retschet regularmain infurmaziuns da la LR conc. las fatschentas tractadas. La pressa svizra ha rapportà extendida-main davart il rumansch en connex cun la SCUNTRADA, cun la revisiun da l'artitgel 116 e cun la petiziun encunter l'adiever dal rumantsch grischun tras la confederaziun.

Purtader Gasetta rumantscha dal di

Orientaziuns directas per las medias:

- A chaschun da las radunanzas da delegadas dals 4 d'avust a Laax e dals 7 da december a Cuira.
- Preschentaziun dal program da la SCUNTRADA ils 11-3-91 a Cuira.
- Conferenza d'avertura e da finiziun da la SCUNTRADA a Laax.

Schurnalistas e schurnalists han era visità la LR en connex cun las festivitats dals 700 onns confederaziun.

Il secretari è sa participà cun referats u allocuziuns a las sequentas occurrenzas:

- Mustermesse Basilea: Linguatg en la vita da mintgadi.
- Mondolingua Genevra: (Forum) 'Communautés linguistiques régionales en Europe du 21ième siècle».
- Forum Helveticum Berna: Quadrilinguitad e multilinguitad en Svizra.
- Conferenza scolastica da la Foppa: La scola ed il rumantsch grischun.
- Preschentaziun dal 1. tom dal Lexicon svizzer a Berna: Minoritads (naziunalas) e lur preschientscha en lexicons.
- Academia Amriswil: Dovra il rumantsch ina preschientscha publicistica ordaifer ses agen territori?
- Centre Européen de la Culture a Genevra: Minoritads linguistics e culturalas en l'Europa unida.
- Cussegl da scola Flem: Romontsch en scolas fundamentalas tudestgas.
- Scolasts e geniturs dad Andeer e Ziràn: Ha il rumantsch ses plaz en scolas dad anteriuras vischnancas rumantschas?
- Cumissiun chantunala per l'instrucziun da linguatgs esters: Tge nins linguatgs esters en las scolas tudestgas dal Grischun?
- Differents referats davart il rumantsch per gruppas che visitan la Lia rumantscha.
- Gruppas da magistras e magisters da l'exteriur en in seminari a Vella: Gruppas minoritaras ston acceptar las sfidas dad oz e damaun per subsister.

10. TEATER RUMANTSCH

Cussegliaziun

Las gruppas rumantschas han fatg diever era quest onn dal servetsch da cussegliaziun e mess a disposiziun a la LR lur translaziuns per integrar ellas en la biblioteca da teater. Il post da teater vegn consultà activamain da gruppas e singuls. L'onn passà ha il post da teater tramess sin 113 dumondas radund 700 tocs per invista e selecziun. Dasperas ha il post era procurà dretgs da translaziun e represchentaziun.

Per il sustegn a gruppas en las regions èn ils collavuratur regiunals da la LR responsabels. Tenor lur indicaziuns e la controlla dal post LR èn vegnids giugads l'onn 1991 radund 30 tocs rumantschs pli lungs.

Persunal

Dunna Annemieke Buob, ch'era fin uss persuna da contact cun l'UTP e responsabla per dumondas da teater ordaifer la LR è sa retratga da sia lavur. Ella s'occupa dentant anc da dumondas dal teater d'ufants (organisaziun ASTEJ = Association Suisse du Théâtre pour l'Enfance et la Jeunesse).

Sco successura da Claudia Cathomen ha la suprastanza LR elegì Karin Pattis nova manadra dal post da teater LR. Ad Annemieke Buob ed a Claudia Cathomen engraziain nus cordialmain per lur lavur a favur dal teater popular rumantsch.

Biblioteca da teater

L'onn 1991 èn vegnids integrads en la biblioteca da teaters rumantschs 20 novas translaziuns, 4 translaziuns pli veglias, 10 tocs novs originals e 5 tocs originals già in pau pli vegls. Il dumber dals titels avant maun en la LR è uss s'augmentà a ca. 1190. Quests teaters vegnan mess a disposiziun tenor dumonda a tut ils interessads.

En la pressa rumantscha e tudestga dal chantun Grischun sco era en il «Reflectur» (fegl d'infurmaziun per il teater triling en il Grischun) è vegnì infurmà regularmain davart las occurrenzas ed ils curs da teater.

La retscha dal MUSSAVIA DRAMATIC III è vegnida cumplettada cun 31 titels novs.

Teater a la SCUNTRADA 91

A chaschun da la SCUNTRADA 91 a Laax han trais gruppas da teater preschentà lur tocs: La *Gruppa da teater Muntanellas* «Il pitschen prinzi», in teater en plirs linguatgs (rumantsch, tudestg, spagnol, tamil), preschentà da scolarAs da l'entir Grischun; la *Tribuna 84*, che sa cumpona da scolarAs da la Cadi, «Ursin», tenor l'istorgia da S. Chönz, dramatisà dad A. Manetsch; e la premiera da la *Tribuna Sursilvana* cun «Notg sur Salem» dad A. Miller. Sut il titel «Vita en il teater – teater en la vita» ha la LR organisà in curs da teater per acturAs e reschissurAs. A quest curs han participà 11 persunas.

Questas occurrenzas da teater èn vegnidas sustegnidas da la LR cun meds ord il conto 'donaziun dr. Felix Calonder'.

Commembradis

La LR è commembra dals suandants instituts internaziunals che sa fatschentan cun il teater d'amateurs:

- CIFTA (Comité International des Fédérations Théâtrales Amateurs de culture latine)
- ITI (Institut internaziunal da teater).

Contribuziuns per translaziuns

- Uniun da teater Cuschnaus/Erwin Caduff per «Rueida on zuler» e «Il Paul sin peis».
- Società drammatica Müstair/Annetta e Diego Conrad per «Üna festa cun consequenzas», «Hotel dal Crüzer» e «Massa pac curaschi».
- Chor maschdà Strada-Martina/Margarita Michel per «Palantöz in chasa».
- Cumpignia da teater Laax/Mariano Tschuor per «Dunna Pif Paf».
- Gruppa da teater Salouf/Moscha Jegher per «En dretg saloster».
- Scolas Sumvitg per «Il dutg raquenta».
- Tribuna Sursilvana/Giusep Decurtins per «Notg sur Salem».
- Gruppa da teater Breil/Elsa Cavegn per «Las vias dallas strias».

Rapport annual dal represchantant da la LR en l'Uniun grischuna per il teater popular (UTP)

«La lavur sco represchantant da la LR en l'UTP ha entschet cun mia elecziun en la suprastanza a chaschun da sia radunanza generala dals 20 d'avrigl 1991 a Samedan. Dapi alura hai jau l'incumbensa da remplazzar duas dunnas dal fatg, dunna Claudia Cathomen, dentant anteriura manadra dal Post da teater da la LR, e dunna Annemieke Buob, ch'era plirs onns a la lunga tant suprastanta fitg activa da l'UTP, viceparsura da tala sco er manadra da curs. En mia incarica hai jau empru-

và d'unir tant ils interess da la LR sco er tals dal teater popular rumantsch en il ravugl da l'UTP. Quella incumbensa n'è betg adina simpla, siond la relaziun tranter LR ed UTP stada in pau divergenta, chaschunada entras las midadas da personas cumpetentas, e pervia da dumondas da structura e da cumpetenza, che n'erán betg adina cleras.

Per dar ina nova direcziun a la collavuraziun tranter LR ed UTP hai jau gí da sbozzar in contract che duai reglar las cumpetenzas e las incumbensas dad omaduas organisaziuns sin il sector da la promoziun dal teater popular rumantsch. Il contract ha anc da vegnir approvà entras la suprastanza da l'UTP per alura vegnir suttamess a la LR. Plinavant hai jau proponì ina midada da structura da l'UTP, la quala avess per finamira da subdivider questa tenor criteris linguistics per pudair meglierar la promoziun dal teater popular en mintga regiun linguistica e per evitar uschia divergenzas, chaschunadas entras la mancanza d'in concept linguistic da l'UTP. En mia funcziun da represchantant da la LR fetsch jau er part dal comité d'organisaziun dal Festival da teater da Tusaun. Cun gronda stentas èsi reussì d'animar (displaschaivla-main mo) ina grupp rumantscha che fa part da quest festival chantunal. Sco supstant da l'UTP hai jau prendì ina posiziun positiva envers il project dal Teater Retic. Jau hai intimà l'UTP d'organisar conferenzas regionalas davart quest tema. Questas han gí lieu a Zernez ed a Cuira.

Jau ma gid er cun la redacziun dal «Reflectur», scrivend ina contribuziun rumantscha per mintga numer. Sin il plaun naziunal sun jau stà preschent al Festival da teater a Fribourg, che ha gí lieu en il rom dal giubileum «700 onns Confederaziun», e nua ch'igl è vegnì signà il contract d'amicizia tranter las uniuns da teater da las 4 regions linguisticas en Svizra. Per la Svizra rumantscha e quel vegnì suttascrit da Philipp Lenz, il parsura da l'UTP. A questa occasiun ha la grupp da Rue-ras represchentà la Rumantschia cun il toc «Il process pervia dall'umbriva d'in asen». — Jau hai er l'incumbensa da represchentar l'UTP a chaschun da la sentupada dals 4 partenaris dal contract d'amicizia. Questas scuntradas han per finamira da dar in cuntegn pratic al contract d'amicizia, p. ex. preparond la Biennala dal teater popular svizzer dals 1993, sco emprim fritg da la collavuraziun sin plaun naziunal da las 4 federaziuns svizras dal teater popular. Sin plaun internaziunal, in sector che vegniva tgirà fitg bain da dunna Annemieke Buob, na sun jau anc betg da ventà activ. Jau speresch che quai saja alura pussaivel, suenter ch'il contract da collavuraziun tranter la LR e l'UTP vegn ad esser suttascrit. Ma la lavur essenziala avain nus da prestar en il Grischun, promovend il linguatg rumantsch cun il med dal teater.»

Bartolome Tscharner

11. CHANT E MUSICA

La cumissiun da chant da la LR prepara la segunda furniziun da chanzuns per il project «Ediziun chanzuns». La spediziun als abunents duess succeder l'emprima mesadad dal 1992.

Durant la SCUNTRADA ha la LR organisà en collavuraziun cun differentas persunas

- in champ da chant e musica per uffants
- in concert da la vigilia cun chant e musica rumantscha
- chant avert durant 5 dis.

La collecziun da chanzuns da la LR vegn adina puspè cumplettada cun chanzuns che nus survegnin dals cumponists rumantschs. Questa collecziun stat a disposiziun als dirigents da chors sco era ad autras persunas interessadas.

Cun ina circulara als chors virils avain nus sclerì l'interess per ina eventuala reediziun da la Guardia grischuna da 1948. L'ediziun scursanida da 1971 na po betg cuntentar.

**Illes represchentants
da las vischnancas
rumantschas al
cortegi il di final
da la SCUNTRADA**

12. EDIZIUNS LR 1991

Ovras fundamentalas

- Gieri Menzli **Curs da rumàntsch sutsilvan I**
(adatt. Georgina Schaller-Gabriel)
(variàntas da la Montagna; Paul Frigg)
(variàntas da la Tumleastga: Bartolomé Tscharner)
- Gieri Menzli
Alena Plesar **Cuors da rumantsch vallader I**
(2. ediziun, 995 exemplars)
- Gieri Menzli/
Göri Klainguti **Cuors da rumauntsch putér I**
(2. ediziun, 500 exemplars)
- Liver Ricarda **Manuel pratique de romanche (RR4)**
(2. ediziun repassada, 1005 exemplars)

Meds per la scolina

- Gerda Bächli **Circus Barbado, sursilvan**
(adatt. Antonia Casutt, 355 exemplars)
- Circus Barbado, surmiran**
(adatt. Madlaina Peterelli, 250 exemplars)
- Circus Barbado, putér**
(adatt. Curo Mani, 360 exemplars)
- Circus Barbado, sutsilvan**
(adatt. Curo Mani, 88 exemplars)

Circus Barbado è ina translaziun da l'original cun il titel: «Zottelbär» or da la seria 3 (Schwingungen), edì da la chasa editura da musica «PAN SA», Turitg. Ils texts da punt èn vegnids procurads en rumantsch grischun da dunna Annetta Ganzoni Pitsch.

Cudeschs d'uffants e cassetas da praulas

- Theo Candinas **La fuigia dil Stoffel (sursilvan)**
(2. ediziun nunmidada, 780 exemplars)

Reproducziun
da:

Cassetta «Salep e la furmicla»

(2. ediziun, 109 exemplars)

Cassetta da praulas sursilvanas I

(3. ediziun, 105 exemplars)

Cassetta da tarablas ladinass I

(2. ediziun, 108 exemplars)

Cassetta da tarablas ladinass II

(3. ediziun, 156 exemplars)

Cassetta da praulas surmiranas II

(2. ediziun, 100 exemplars)

Cassetta da parevlas ladinass II

(2. ediziun, 109 exemplars)

Cassetta da praulas (M. Cadruvi)

(2. ediziun, 168 exemplars)

Diversas ediziuns

Hallwag/LR

Flurs da prada (rg)

(1. ediziun, 2470 exemplars)

Ravensburg/LR

La famiglia crescha, sursilvan

(adatt. Casper Nicca, 183 exemplars)

La famiglia crescha, surmiran

(adatt. Rina Steier-Peduzzi, 593 exemplars)

La famiglia crescha, sursilvan

(adatt. dr. Clau Solèr, 1633 exemplars)

LR

Cudesch da publicaziuns rumantschas

(5000 exemplars)

LR

Rapport annual 1990

Carnets OSL

Gion Deplazes/
Corinna Galvagni

Carstgauns sentaupan (OSL 1030)
(restampa, 640 exemplars, sursilvan)

Jean Giono/
Robert Luzzi/
Antonella Bolliger
Rosalia Capaul/
Marianne Spälty

La ierta dal Ramüttel (OSL 1426)
(restampa, 600 exemplars, vallader)

Historias da striegn ord la Surselva (OSL 1753)
(restampa, 600 exemplars, sursilvan)

René

Manzegnass, mal il venter e cugliuns (OSL 1803)
(restampa, 600 exemplars, sursilvan)

Ute Keil/Yoly Mauser/
Moscha Jegher

Barba Fadri ed igl teissa (OSL 1944)
(1. ediziun, 600 exemplars, surmiran)

Robert Tobler/
Hanna Stracuk/
Domenica Steier
Astrid Lindgren/
Gianna Bettina Gritti

Igls deis strubagleas (OSL 1945)
(1. ediziun, 600 exemplars, surmiran)

Mio, meis Mio (OSL 1946)
(1. ediziun, 710 exemplars, vallader)

Ursula Lehmann/
Edith Schindler/
Chatrina Urech

Cotschnuna, inua es tieu bap? (OSL 1947)
(1. ediziun, 710 exemplars, puter)

Ediziuns en preparaziun

La cuntinuaziun dals «Curs da rumantsch» da Gieri Menzli. Per 1992 è planisà: La preparaziun dal curs sutsilvan II; ina adattaziun dal curs rumantsch grischun per interessentAs da linguatg talian. Ultra da quai vegn cuntinuà cun l'adattaziun dal curs da rumantsch grischun-français, tom II. La cuntinuaziun dal curs da Menzli cun in 3. tom davart vita, lingua e cultura en la Rumantschia vegn sistida per il moment. Cun magistras e magister vegnan discutadas eventualas midas dal curs II per novas ediziuns.

«Tecnica II», glista da plets tenor Duden (cf. cif. 8).

«Vocabulari administrativ-giuridic». Damai che la dumonda per quest cudesch è adina puspè avant maun, prepara il post d'ediziuns in'ulteriura ediziun limitada da ca. 25 exemplars en furma da cudesch.

Ina versiun ladina dal cudesch per l'educaziun sexuala cun il titel: «La famiglia crescha» vegn planisada en ediziun da 1000 exemplars en vallader. La translaziun è gia avant maun, procurada da dunna Ernesta Mayer, Ardez.

Gieus per emprender linguatg da Manuela Gross. La preparaziun da quest nov med d'instrucziun è ussa en la fasa finala. Quest gieu vegn edì en tut ils idioms rumantschs.

La revista da giuvenils KODI, la quala è vegnida edida sco project da pilot en 3 idioms, sa cumprova strusch. La LR sto far ina nova dumonda en Engiadina e Surmir per evaluar la recepziun da quest KODI en 3 idioms en il medem carnet. Sch'il dumber d'abunents na po betg vegnir augmentà en Engiadina e Surmir, na vali betg la paina da cuntinuar cun quest project en 3 idioms. Il KODI vegniss alura realisà vinvant mo en sursilvan.

«Mes emprim dicziunari» da R. Scarry vegn preparà per ina nov'ediziun en ils idioms vallader e sutsilvan.

Liadira dal «Pledari sutsilvan» da Curo Mani. Las artgas per quest pledari èn gia avant maun. Nova liadira ca. 300 exemplars.

Chanzuns, versets e gieus per las scolinas. Ediziun en dus idioms (sursilvan e ladin) en collavuraziun cun la CMR. La lavur da rimnada dal material è pli u main terminada. L'ediziun è previda per 1992.

Il 4. tom da l'istorgia da la litteratura rumantscha da Gion Deplazes, FUNTAUNAS IV, cun il titel «Litteratura contemporana» progredescha. La part bio- e bibliografica è terminada. Ina selecziun da texts per l'antologia sa chatta en lavur.

Ils quaderns OSL (5-6 carnets, evtl. 1 quadern spezial per la Sutselva en collavuraziun cun la Renania).

Contribuziuns per ediziuns a:

La supranza da la LR ha sustegnì, sin fundament da dumondas documentadas, las suandantas ediziuns (* ediziuns anc betg cumparadas):

Desertina	Il cavalè dalla Greina da Toni Halter (restampa)
Desertina	Tiaracotga da Donat Cadruvi
Desertina	Da mesa stad da Silvio Camenisch *
Renania	Ovras da Curo Mani
UdG	Register dal Chalender Ladin

UdG	Il tunnel da Jon Nuotclà
UdG	Sögl funtaniv da div. auturAs
URS	Ursign cantign; canzungettas e versets
Andrea Darms	Cronica da Flond
Ensemble vocal Schons	Carnet da text tar la cassetta ed il disc cum- pact cun il titel «Egn pintg mumaint»
Carli Tomaschett	Romanica Raetica 7, Nums locals da Trun
Romania da giuventetgna	Talina
Romania	Ischi 91 *
Stamparia engiadinaisa	Peterna *
Peder Cadotsch	Anc sgolan las ronclas *
Societad da turissem Engiadin'ota	Enviainaint linguistic *

Propagaziun e vendita da publicaziuns

Al Salon du livre et de la presse (1-05 fin ils 5-05-91) a Genevra è la LR stada preschentada per la 3. giada. Quest onn è il Grischun stà chantun ospitant. Questa chaschun ha pussibilità a la LR da collavurar cun autras instituziuns grischunas e da preschentar in stan da reclama e vendita cuminaivel. Noss stan è vegnì frequentà savens ed ils ospes èn sco mintg'onn stads fitg interessads per lingua e cultura rumantscha. La vendita è stada buna e correspunda a quella dals onns passads.

Er quest onn èn diversas persunas rumantschas cun dimora a Genevra e conturn sa gidadas exemplaricamain cun il represchentant da la LR. Nus na vulain betg tralaschar d'engraziar grondamain ad els per la solidaritad demussada.

Durant la SCUNTRADA a Laax (5-08 fin ils 11-08-91) ha la LR endrizzà ina butia da cudeschs en las localitads da la scolina. Il bun lieu gist a l'entrada da la scola, ha carmalà bleras e blers visitaders da la

SCUNTRADA per in'invista a l'exposiziun da noss cudeschs e blers han era fatg adiever da questa purschida. Ultra da quai ha la LR fatg diversas acziuns cun cudeschs per pretschs fitg favuraivels. Divers cudeschs ed artitgels da reclama (T-shirts, tatgaders etc.) ha la LR regalà tar diversas chaschuns.

Antiquariat da cudeschs rumantschs

L'interess per cudeschs vegls è ordvart grond. Uschia ha la LR er quest onn pudì vender in grond dumber da cudeschs vegls che statan en connex cun noss linguatg u cun l'intschess rumantsch. La LR ha era quest onn pudì recaltgar divers cudeschs antiquars da privats sco er ord relaschs.

Per la revendita, resp. distribuziun, surpiglia la LR tut ils cudeschs antiquars e vegls.

Furniziun, regals da cudeschs, bibliotecas

Per installar u per cumplettar bibliotecas u autras rimnadas ha la LR er quest onn surdà diversas ediziuns gratuitamain. Quest onn per exempel a:

- Die Deutsche Bibliothek, Leipzig
- Biblioteca Sent
- Scoletta Rabius
- Scoletta Sagogn

Ultra da quai regala la LR atgnas ediziuns sco premis da tombolas, per div. occurrenz, concurrenz, e.a.v.

Per la summa da ca. fr. 5000.– ha la LR furnì cudeschs ad universitads e persunas privatas a l'ester. Quest import va a quint da la PRO HELVETIA.

La LR ha lantschà diversas acziuns da vendita (Scuntrada, Salon du livre et de la presse, scolas rumantschas) per far plaz en noss magasins emplenids cun cudeschs, uschia che l'inventari dal 91 mussa per part cifras legraivlas. En spezial ils carnets OSL avain nus pudì vender quest onn a moda fitg cuntentaivla, er sch'il quantum da carnets avant maun è anc adina ordvart grond.

Libreria rumantscha a Cuira

La suprastanza ed il cussegl LR han discutà pussaivladads per realisar ina libreria rumantscha, eventualmain era trilingua en collavuraziun cun la «Pro Grigioni Italiano» e la «Walservereinigung», a Cuira. L'intenziun fiss da metter las ediziuns rumantschas en vetrina, dad

augmentar la derasaziun da lectura rumantscha e da porscher als ca. 8000 Rumantschs en la regiun pli vasta da Cuira ina buna pussaivladad per sa documentar davart il rumantsch e comprar cudeschs. Ina tala libreria na dastga concurrenzar las butias da cudeschs e la vendita da cudeschs en las regiuns. Il cussegl LR ha decidì cunter quest project ed incumbensà il secretariat LR da tschertgar sulettamain ina vitrina a Cuira per rinforzar la vendita.

Il president da la cumissiun redacziunala rumantscha per carnets OSL dat il rapport sequent:

«La redacziun OSL retorumantscha ha sapientivamein desistì da preschentar per 1991 in program da giubileum. Nus avain vulì far nosa lavur d'adina. Profità da l'ambient festiv da 1991 avain nus tuttina, en spezial cun la SCUNTRADA a Laax, nua che la Lia rumantscha ha fatg buna propaganda per noss products. A noss postulat dad ir dapli a fiera cun ils carnets, ha la Lia era dà suatientscha cun ina acziun dil december che ha gì bun success.

Na cuntentaivla è stada la vendita sur onn ora. La charischia e quella constataziun han alura menà al fatg che nus edin per 1992 mo tschintg carnets. Per ils onns suenter quintain nus alura da savair revegnir puspè al dumber dad otg carnets.

Deplorablamain avain nus stuì prender cumgià da nossa capavla redactura *Rut Plouda*. Rut è stada desch onns en noss gremi ed ha contribuì fitg bler cun sias posiziuns engaschadas, criticas e loialas. Gist ses quità da savair s'engaschar endretg là nua ch'ins è engaschads, ha muventà ella da far quest pass.

Sco sia successiva è *Uorschla Gustin* vegnida elegida, ella è gia sa lavurada en bain en sia lavur.»

Augustin Manetsch

13. CONTACTS/AUTORITADS

Contacts cun las autoritads federalas e chantunalas.

Contacts cun la confederaziun en connex cun:

- Posiziun conc. in artitgel da cultura en la constituziun federala (art. 27 septies CF)
- Contacts conc. participaziun da la Rumantschia a la «Cumissiu culturala consultativa italo-svizra»
- Messadi davart la revisiun da l'artitgel da linguatg da la constituziun federala (art. 116 CF) dals 4 da mars 1991 en rumantsch. Discussiuns cun parlamentaris conc. la revisiun d'artitgel 116 CF
- Discussiuns cun l'uffizi federal da statistica conc. l'evaluaziun dals resultats da la dumbraziun dal pievel 1990 (dumondas conc. ils linguatgs)
- Participaziun dal parsura LR ad in «hearing» cun la cumissiu pre-deliberanta dal cussegl dals stadis per la revisiun d'artitgel 116 CF.

Contacts cun chantuns

- Al chantun da Genevra è vegnì sutmess in rendaint ed ina nova dumonda per la contribuziun da Genevra a la LR.

Contractivas cun il chantun Grischun en connex cun:

- Meds per l'instrucziun da rumantsch en scolas fundamentalas tudestgas
- Augment da las contribuziuns federalas al chantun Grischun
- Instrucziun da rumantsch en scolas fundamentalas tudestgas, en spezial a San Murezzan, Bravuogn
- Directivas conc. la translaziun da texts uffizials en linguatg talian e rumantsch dals 21 da schaner 1991
- Istanza davart il resguard dal rumantsch sco rom da tscherna obligatori per la partiziun tudestga en il seminari da magisters e magistras a Cuira
- Discussiuns en connex cun l'integraziun dal preseminari ladin en il seminari chantunal a Cuira
- Discussiuns en connex cun ils projects «Gasetta dal di» e «rumantsch grischun»
- Approvaziun dal preventiv e program da lavur e dal quint e rapport da lavur tras la regenza
- Istanza conc. contribuziun per la SCUNTRADA rumantscha

- Quints per la scolaziun da creschidAs en la SCUNTRADA
- Consultaziun conc. il sboz da l'ordinaziun tar la lescha federala da radio e televisiun
- Consultaziun tar la revisiun da la lescha chantunala da scolina
- Discussiuns conc. project da telecomunicaziun en Surselva
- Lavurs en connex cun la preparaziun da meds d'instrucziun
- Discussiuns conc. l'instrucziun da rumantsch al Plantahof e resguard dal rumatsch sin attestats da finiziun d'emprendissadi
- Diversas infurmaziuns vicendaivlas conc. linguatg e cultura
- Collavuraziun dal parsura e dal secretari en la «Gruppa da lavur regiuns linguisticas dal Grischun».

Integraziun da las Rumantschas e dals Rumantschs ordaifer il Grischun en la Lia rumantscha

La radunanza da delegadAs dals 4 d'avust 1991 a Laax ha decidì las midadas da statuts necessarias per recepir ina «Uniun dals Rumantschs e da las Rumantschas da la Bassa» (URB) sco uniun extraterritoriala affiliada a la LR. Cun questa decisiun ha la LR 8 uniuns affiliadas. Las midadas dals tschentaments vegnan agiuntadas sut documents a quest rapport.

Contacts cun vischnancas e citads

Il contacts permanents cun las vischnancas tgiran ils collavurators regional. Els sa scuntran cun suprastanzas communalas e dattan era orientaziuns en radunanzas localas e communalas. La LR sezza ha tgi-
rà ils sequents contacts cun vischnancas, circuls e citads:

- Ils circuls politics dal territori rumantsch han per part reagì sin la dumonda suttamessa da la LR da rumantschar ils nums uffizials. Il num dal cumin «Oberhalbstein» è vegnì midà en Surses, «Obtasna» en Surtasna.
- Tuttas vischnancas rumantschas èn vegnidas envidadas da delegar il bandierel a l'act festiv da la SCUNTRADA. La gronda majoriad da las vischnancas ha acceptà quest invit.
- Cun las vischnancas da Laax, Flem, Falera e Sagogn han gì lieu contacts spezials en connex cun la SCUNTRADA.
- Cun las vischnancas cun scola fundamentala tudestga ed instrucziun supplementara en rumantsch ha gì lieu ina tschentada d'infurmaziun e barat d'experientscha a San Murazzan e differents contacts spezials.
- Per diversas vischnancas surpiglia la LR incumbensas da transla-
ziun (cunter pajament).

- Las vischnancas èn vegnidas dumandadas da metter a disposiziun a la LR lur leschas ed urdens en rumantsch. Cun questas furniziuns è il post da linguatg da la LR vegnì amplifitgà.

En connex cun la revisiun da la constituziun communal da la vischnanca da Laax han gì lieu differents contacts e discurs conc. francar il linguatg rumantsch en la nova lescha da vischnanca. En la nova constituziun communal ha la vischnanca da Laax francà il rumantsch en sequents artigels:

«art. 4 Principi territorial

La vischnaunca da Laax sesanfla el territori linguistic romontsch.

art. 25 Protocol; all. 2

Ils protocols dalla radunonza communal, dalla suprastonza e dil cussegl da scola vegnan scretts per romontsch.

let. d) Scolas

art. 56 Lungatg d'instrucziun

L'instrucziun en scoletta sco era en scola primara tochen la quarta classa vegn fatga exclusivamein en romontsch.

Per midar quei artechel drova ei l'approbaziun da duas tiarzas dalle vuschs valaivlas.»

Contacts cun autoritads ecclesiasticas e cun las Baselgias

En connex cun la SCUNTRADA ha la LR mess a disposiziun l'infrastructura per in program pli vast conc. dumondas religiusas. La collavuraziun è stada fritgaivla.

Contacts cun instituziuns chantunalas e naziunalas

La *Fundaziun Planta* e la *Fundaziun Retoromana* han retschet contribuziuns per lur curs da stad. Il *Legat Cadonau* s'engascha en spezial per la reediziun dal vocabulari Vieli/Decurtins: sursilvan – tudestg. El porta ils custs da la redacziun d'Alexi Decurtins.

Cun la «*Pro Grigioni Italiano*» e la «*Walservereinigung*» tgira la LR contacts permanents per activitads e discussiuns vicendaivlas. Ina buna collavuraziun è sa dada en connex cun la SCUNTRADA. Exponents da la «*Pro Grigioni Italiano*» e da la «*Walservereinigung*» èn sa participads cun occurrenzas e referats. Cun omaduas organisaziuns èn vegnidas discutadas pussaivladads per realisar a Cuir ina libreria rumantscha respectivamain trilingua. La voluntad da collavurar è avant maun. La dumonda da la libreria vegn discutada vinavant.

**'Tuns novs' dal
cabaret FALSET
a chaschun da
l'act final da la
SCUNTRADA**

**(Da sanester a dretg:
Rico Peterelli,
Justina Derungs ed
Iso Camartin)**

En la *Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna* (CGCG) collavura Erwin Ardüser sco represchentant da la Rumantschia e persuna da contact cun la LR. La CGCG ha organisà a Laax durant la SCUNTRADA la 3. dieta da las bibliotecaras e dals bibliotecars dal Grischun. Ella s'engascha per derasar cudeschs rumantschs a la giuventetgna. Quai succeda spezialmain cun regalar onn per onn als magisters rumantschs, commembers da la CGCG, in cudesch rumantsch che correspunda al stgalim da la classa ch'els instrueschan.

Represchentantas u represchentants da la LR tgiran numerus contacts cun diversas organisaziuns naziunalas:

- Cristian Joos represchenta la LR en la *QUARTA LINGUA* che sustegna acziuns da rumantschaziun e l'ediziun dad *ARS HELVETICA*.
- Cristian Joos è era represchentant en la fundaziun *OSL/SJW*.
- Dunna Heidi Derungs-Brügger represchenta la LR en la *Societad Svizra per minoritads*.
- Il parsura u il secretari han mantegnì ils contacts cun il *Forum Helveticum*, il *Stapferhaus* e la *Fundaziun Waldegg*.
- La *Pro Helvetia* sustegna divers projects rumantschs tenor las indicaziuns en il quint LR.

- *L'Academia svizra per scienzas morales (ASSM)* ha realisà en collavuraziun cun la LR in colloqui dals 15 fin ils 20 d'avrigl 1991 a Parpan e Cuira davart la tematica: «Sprachstandardisierung: Bausteine zu einer Theorie der Sprachstandardisierung».
- La *Chasa Stapfer a Lenzburg* ha dà ina contribuziun per il project «Gasetta rumantscha dal di». Quest'organisaziun è era vegnida documentada ed orientada davart las decisiuns da la LR en chaussa ed ha gì ina dieta da lavur cun la suprastanza LR e la gruppa d'accumpagnament per il project.
- Cun la *Montagna*, la revista mainsila da la *SAB (Gruppa svizra per las regiuns da muntogna)* collavura la LR per in resguard dal rumantsch en questa revista.
- En l'*Acziun da sentupada 91* ha il parsura collavurà sco viceparsura. Exponents da la LR han participà ad occurrenzas e la LR ha mess a disposiziun materialias d'infurmaziun.
- A la radunanza da la *Pro Raetia* è la LR stada represchentada cun Giusep Capaul. Il parsura è commember da la suprastanza da la *Pro Raetia*.
- Cun la *Helvetia Latina* è vegnidas discutadas dumondas per in «Forum Foederativum» u ina «Maison Latine» a Berna e dumondas da la preschientscha dal rumantsch sin plaun federal ed en l'administraziun centrala.
- Cun il *museum Ballenberg* ha la LR collavurà per l'organisaziun dad ina scuntrada dals linguatgs svizzers. ScribentAs e chantauturAs rumantschAs èn stadAs preschentAs.
- En la *Fondation Romandie, Svizzera Italiana e Retoromania* vegn la LR represchentada d'inspectur da scola Claudio Gustin. El ha abditgà per la fin da l'onn ed è vegnì remplazzà tras Chasper Pult.
- Il secretari collavura en il cussegl da la *Fundaziun per collavuraziun confederala*.
- Per rumantschaziuns ha la LR contact cun numerusas interpresas, instituziuns ed organisaziuns en Svizra (Uniun da vischnancas burgaisas, Pro Senectute, Pro Juventute, Pro Patria, Academia Amriswil, e.a.).
- L'*Academia Amriswil* cun Dino Larese sco animatur resguarda da nov regularmain rapports da la lavur culturala rumantscha en sia revista.
- Per la *Fundaziun Festa Federala* procura la LR la vendita da las ensainas dal 1. d'avust a Cuira.
- Cun la *Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna* vegnan discutadas dumondas da perscrutaziun, en spezial l'ediziun da las ovras da Giachen Hasper Muoth ed auters projects rumantschs da cas tar cas.

Contacts cun instituziuns ed organisaziuns internaziunalas

L'avertura da l'Europa e la discussiun concernent in'integraziun da la Svizra en il spazi economic europeic (SEE) u en la cuminanza europea (CE) porta numerusas dumandas a la Rumantschia da sa participar a colloquis e congress internaziunals. La LR ha contacts pli regulars cun las sequentas instituziuns ordaifer la Svizra:

- Las gruppas dals *Furlans* e dals *Ladins da las Dolomitas* è vegnida envidada a la SCUNTRADA. Ils instituts ladins e furlans retschaivan per regla era publicaziuns da la LR e tramettan era talas per nossa biblioteca.
- L'institut Ladin - Furlan «*Pre Checo Placerean*» è entrà en contact cun la LR per instituir barats pli regulars.
- Al congress da l'*Uniuin federalistica da las communitads etnicas da l'Europa (UFCE/FUEV)* a Budapest ha Romedi Arquint represchentà la Rumantschia. En connex cun la SCUNTRADA ha el era preparà in concept davart dumondas da dretg da linguatg en l'Europa.
- In represchentant dal *Biro europeic per las linguas main derasadas (European bureau for lesser used languages/Bureau européen pour les langues moins repandues)* ha participà a la SCUNTRADA.
- La *Fryske Akademy* ha retschet la documentaziun da la LR per che nossa organisaziun possia vegnir integrada en la documentaziun davart minoritads en l'Europa (Mercator Guide to Organisations).
- Il parsura ed il secretari han participà a la dieta da la *Cuminanza da las gruppas etnicas dals pajais vischins* da l'Austria a Vienna. En quest connex èn divers contacts cun minoritads da l'Europa orientala stads pussaivels.
- La LR resta en contact cun l'*Associaziun internaziunala per la defensiuin da linguas e culturas smanatschadas (Association internationale pour la défense des langues e des cultures menacées (AIDLCM))*.
- En l'*Organisaziun da giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas (GCEE)* lavura Duri Denoth da Sent sco parsura. La LR contribuescha a la gruppa rumantscha che participescha al seminari da Pascas da questa organisaziun.
- Contacts mantegna la LR era cun l'*Observatori linguistic en Frontscha*.
- En la revista *Europa ethnica* contribuescha il post d'infurmaziun LR artitgels.
- En occurrenzas respectivas da la SCUNTRADA han collavurà exponents da minoritads da la *Communitad europeica, da l'Ungaria, da la Rumenia e da Cymru/Wales en la Gronda Bretagna*.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1991 E 700 ONNS CONFEDERAZIUN 1991

Program da la SCUNTRADA

La SCUNTRADA è vegnida organisada en l'interval da 3 onns (suenter '85 ed '88) ed è crudada ensemen cun las festivitats en connex cun ils 700 onns confederaziun Svizra.

Il program d'annunzia ed il guid da la SCUNTRADA dattan ina invista precisa en il concept e la preparaziun da la SCUNTRADA. Tenor guid èn vegnidas offeridas 154 occurrenz, differentas da quellas en pliras parts u cun curs da mintga di. Ils surtitels tematics èn ils sequents: Agricultura, architectura, art, artisanadi, astronomia, chant/musica, cudeschs, dunnas, ecologia/ambient, energia, excursiuns, exposiziuns, gastronomia, gieus, giurisprudenza, giuventetgna, istorgia, lingua, litteratura, meds da massa, minoritads, planisaziun da linguatg, politica ed economia, psicologia, punts tranter las regions linguisticas, religiun/baselgia, rumantsch grischun, sanadad, saut, sport, teater, trilinguitad, turissem.

Passa 300 personas han participà activamain sco referentAs, mainacurs, participantAs a podis etc. a la SCUNTRADA. La participaziun da la populaziun è stada cuntentaivla, en singulas occurrenz buna u fitg buna. Ils resuns en la pressa rumantscha, grischuna, svizra e per part ordaifer la Svizra en favuraivels.

Diversas organisaziuns han collavurà cun la Lia rumantscha per il program da la SCUNTRADA. Sper las vischnancas partecipadas èn quai surtut la «Walservereinigung», la «Pro Grigioni Italiano», la Corporaziun da vischnancas Surselva, il Cerchel Cultural da Laax, la Gallaria Sursilvana a Glion, las Ovras electricas Sursilvanas SA, l'Uniun da scripturas e scripturs rumantschs, e.a.

La SCUNTRADA 91 è stada en la tradiziun da las SCUNTRADAS 1985 e 1988. Ella ha purschì pussaivladads da s'inscuntrar e collavurar, scolaziun da creschidas cun ina vast'offerta, analisas e discussiun davart la situaziun dal rumantsch oz e sias vistas en l'avegnir en convivenza cun las autras linguas. La SCUNTRADA ha era cumpiglià las gruppas da linguatg tudestgas e talianas dal Grischun e personas d'ulteriurs linguatgs che vivan en nossas regions. Referats e resultats da la SCUNTRADA vegnan publitgads per diever da bibliotecas e documentaziuns.

FINANZAS SCUNTRADA

Grazia ad ina surveglianza consequenta èsi reussì da restar en il rom dal preventiv cun las finanzas per la SCUNTRADA.

Cusseglier federal Adolf Ogi, schef dal departament federal da traffic ed energia: «Mo simpatia nizzegia nagut, sche quai

va per salvar la multilinguitad. Las ovras èn decisivas. Per exempel rinforzar considerablmain la pressa rumantscha.»

Cusseglier guvernativ Joachim Caluori, schef dal departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal chantun Grischun, a chaschun da si'allocuziun il di final da la SCUNTRADA

Las expensas sa muntan a fr. 239 741.80. Ultra da quai han ins anc sustegnì projects da teater en il rom da la SCUNTRADA cun l'import da fr. 6 000.— ed organisà la scola da teater a Sagogn, quai che ha purtà expensas da fr. 8 364.60.

Cun fr. 160 635.40 entradas resta il quint en il rom dal preventiv. La vendita da chartas d'entrada e bigliets ha purtà ca. fr. 22 000.—. Pli navant han ins già entradas per concerts, per il champ d'uffants e per la scola da teater.

Sustegns pli gronds ha la LR pudì retschaiver da:

Fundaziun Pro Laax	fr. 33 000.—
Vischnanca Flem	fr. 5 000.—
Vischnanca Falera	fr. 3 000.—
Banca chantunala	fr. 5 000.—
Migros	fr. 5 000.—
PGI	fr. 5 000.—
Pro Helvetia	fr. 32 500.—
Romania/Uffizi districtual Foppa	fr. 4 500.—
Renania	fr. 1 000.—
AUPS/VSV (Associaziun scolas autas popularas	fr. 5 000.—

Il guid è vegnì sustegnì cun inserats da:

Banca chantunala	fr. 2 000.—
Winterthur segiranzas	fr. 1 500.—
Publicitas	fr. 1 500.—
Crap s. Gion SA	fr. 3 600.—

La SCUNTRADA po vegnir realisada en questa dimensiun e cun questa vastadad da cuntegn sulettamain cunquai che referentas e referents, manadras e manaders da curs, ateliers, seminaris e podiums sco era gidantras e gidanters stattan a disposiziun per onoraris ordvart modest. La sonda dals 11-8-91 ha già lieu ina dieta cun la tematica «Rumantsch en l'avegnir, fatgs e visiuns». Sut la direcziun dal mainaproject Constantin Pitsch, incumbensà per dumondas da linguatg en l'uffizi federal da cultura, han collavurà numerusas persunalitads cun mandats publics.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal en la centrala LR

A las personas che han bandunà il manaschi da la LR durant l'onn 91 vulessan nus exprimer noss sincer engraziament per lur lavur. Igl èn quai

Claudia Cathomen, ch'è stada engaschada en il post da teater/secretariat,

Maria Süsskind-Riatsch, mussadra en la scolina ladina

Franca Martinelli, che ha terminà ses emprendissadi da biro cun fitg bun success.

Da nov ha la suprastanza LR elegì

Madlaina Arquint, mussadra per la scolina ladina

Armin Casanova, emprendist mercantil

Constanza Mosca, emprendista mercantila (per 1 onn)

Contribuziuns da la LR

Sin dumondas documentadas ha la LR concedì las suandantas contribuziuns (per ediziuns vesair pg. 52/53) per ils intents sequents:

- 'Verein Portrait Filme' per portrets filmics da persunalitads rumantschas (vegn realisà 1992)
- UdG secziun Cuir per las activitads 1991
- 'Schuschu' per project da teater (realisà al cumenzament 1992)
- 'Psych. Institut Uni Turitg' per project «Abilitad da leger» (entradas chantun + Uni Turitg)
- Instrucziun supplementara da rumantsch en scolina ad Andeer
- Inscunter dals exponents da vischnancas cun scolas fundamentalas tudestgas ed instrucziun supplementara da rumantsch
- Scoletta Alvagni per transports da scolars
- Diversas contribuziuns che figureschan en il quint da la SCUNTRADA

Entradas

Las contribuziuns da la Confederaziun èn vegnidas adattadas a la chareschia e muntan per 1991 a fr. 2 000 000.—. Las contribuziuns davart dal chantun restan sin l'import da fr. 400 000.—.

Sper questas contribuziuns da basa ha la LR cuntanschì durant l'onn da rapport ils pajaments sequents da vart publica e privata (allegadas vegnan summas da passa fr. 1 000.—).

Chanzlia federala

— per lavurs da terminologia (Clau Solèr) fr. 1 267.—

Chantun Grischun

— scolinas d'exercizi fr. 5 071.15
— scolaziun da creschids fr. 2 777.—
— scolaziun da creschids SCUNTRADA (cf. conto Scuntrada)
— per project da leger fr. 6 600.—
— per l'ediziun «Circus Barbado» fr. 3 000.—
— per la restampa dal
«Manuel pratique de romanche» fr. 7 000.—
— per lavur vid med da lingua 5/6avla fr. 3 528.—
classa puter (Gian Peder Gregori)

Chantun Genevra

— contribuziun annuala fr. 50 000.—

Citad da Cuira

— contribuziun per scolinas rumantschas fr. 75 000.—
— per instrucziun da rumantsch en las scolas fr. 5 000.—

Citad da Turitg/EWZ

— contribuziun ordinaria fr. 5 000.—

Uniun da scolinas Cuira

— contribuziun a transports scolarets fr. 5 700.—

Pro Helvetia

— per 3 toms Ars Helvetica fr. 19 800.—
(2 da quels cumparan 1992)

Quarta Lingua

— per Ars Helvetica fr. 4 000.—

Societad per las ciencias morales

— per la restampa dal fr. 5 000.—
«Manuel pratique de romanche»

Pro Juventute / Fondo Cadonau

— per l'ediziun da «La famiglia crescha» fr. 5 000.—

Fondation Alfred et Eugénie Baur

— contribuziun per il project fr. 10 000.—
«rumantsch grischun»
(contribuziun messa en cto. da bilantscha)

Documents

1. Demarschas parlamentaras conc. il rumantsch

En il cussegl grond èn vegnidas discutadas las sequentas demarschas conc. dumondas linguisticas.

- Resposta a l'interpellaziun conc. il dretg da condecisiun dal pievel davart il rumantsch grischun e la quotidiana (vesair protocol dal cussegl grond, favrer 1991, pag. 872 sq)
- Interpellaziun conc. introducziun dal rumantsch grischun en las scolas e vischnancas (vesair protocol dal cussegl grond, favrer e matg 1991)
- Postulat conc. la promoziun dal teater en ils 3 linguatgs ed en las regiuns dal Grischun. (vesair protocol dal cussegl grond, november 1991).

2. Directivas conc. la translaziun da texts officials en lungatg talian e romontsch

Relaschadas dalla Regenza dil cantun Grischun ils 21 da schaner 1991 sin fundament digl art. 1 al. 1 digl uorden da fatschenta per la Regenza

I. En general

Art. 1

Camp da regulaziun e finamira

Questas directivas rugaleschan la translaziun da texts officials dil Cussegl grond, dalla Regenza e dall'administraziun en talian e romontsch.

Ellas han per intent da garantir in'applicaziun aschi vasta sco pusseivla dil talian e dil romontsch el contact cun la populaziun e cun las autoritads ed ils uffecis ordeifer l'administraziun.

Art. 2

Translaziuns

En talian ed en romontsch vegnan translatai per regla:

a) Decrets, cunvegnientschas intercantunalas e conclus dil Cussegl grond, ch'èin prevedi per la publicaziun el cudisch da dretg grischun

b) Recess tier las votaziuns dil pievel sco era ils cedels da votar e d'elecziun

c) Publicaziuns el Fegl uffical dil cantun, aschilunsch ch'ellas ein da muntada pigl entir cantun ni specialmein pils territoris da lungatg talian resp. romontsch

d) Decisiuns e disposiziuns dalla Regenza e dall'administraziun; la translaziun en talian succeda, sch'ils acts corrispondents sedrezzan ad adressats da lungatg talian, quella en romontsch sche tals acts sebasan sin inoltraziuns en lungatg romontsch ni sche la translaziun vegn pretendida digl adressat; acts preliminars sco specialmein descripziuns e rapports technics ein excepti dalla translaziun

e) Directivas e circularas che sedrezzan a vischnancas, ad autras corporaziuns ni organisaziuns egl entir cantun ni specialmein a talas en territoris da lungatg talian resp. romontsch

f) Projects preliminars impurtonts tier leschas che van en consultaziun

g) Rispostas sin damondas a scret dil Cussegl grond, schilunsch che quellas vegnan publicadas en las medias

Communicaziuns da pressa dil Cussegl grond e dalla Regenza, schilunsch ch'ellas ein da muntada pigl entir cantun ni specialmein per territoris da lungatg talian resp. romontsch

i) Corrispondenza; la translaziun en talian succeda, sch'ella sedrezza ad adressats da lungatg talian, quella en romontsch sch'ei setracta da rispostas sin damondas en lungatg romontsch ni sche la translaziun vegn pretendida digl adressat.

Art. 3

Translaziuns

Da principi astgan texts ufficals vegnir consignai ni publicai pèr lu, sche era las translaziuns ein avon maun.

Da quei principi astga ei vegnir fatg excepziuns per motivs impurtonts. Quei principi vala buca per la publicaziun da decrets, che vegnan integrai el cudisch da dretg grischun, per publicaziuns el Fegl uffical dil cantun.

Art. 4

Idioms
romontschs

La translaziun da texts ch'ein da muntada pigl entir cantun, succeda egl idiom sursilvan e ladin.

II. Organisaziun

Art. 5

La canzlia cantunala procura il survetsch da translaziun e survigilescha l'activitad da translaziun en l'administraziun.

Survetsch da translaziun dalla canzlia cantunala e survigilanza

Ultra da quei eis ei l'incumbensa dil survetsch da translaziun da cusseglar ils departaments ed ils uffecis en damondas da translaziun e schilunsch che quei ei necessari da coordinar l'activitad da translaziun en l'administraziun.

Art. 6

Ils departaments ed ils uffecis fan sezs las translaziuns el rom da lur pusseivladads da persunal e da qualificaziun.

Translaziuns en departaments ed uffecis

Survetschs da translaziun existents els uffecis ein obligai dad era far translaziuns per auters departaments ed uffecis el rom da lur capacitads libras.

Art. 7

Translatur privats astgan vegnir engaschai mo lu, sche sligiaziuns enteifer l'administraziun vegnan buca en damonda.

Translatur privats

Art. 8

Il survetsch da translaziun dalla canzlia cantunala ed ils survetschs da translaziun existents els uffecis collaboreschan in cun l'auter.

Collaboraziun

En cass da munconza da capacitads gidan els in l'auter.

Art. 9

Ils departaments ed ils uffecis san dar directamein incaricas al survetsch da translaziun dalla canzlia cantunala. Igl incumbensader ed il translatur fixeschan communabla-mein il termin per la translaziun. Quel sedrezza tenor il scalem da difficultad dil text, tenor l'urgenza e l'occupaziun dil translatur ni dil survetsch da translaziun.

Incaricas

En cass da divergenzas d'opiniuns decida il cancelier ni siu substitut.

Art. 10
Muster Vegn ei relaschau savens decisiuns e disposiziuns sco era correspondenzas tenor il medem ni semegliont text, ein ils departaments ed ils uffecis obligai da tschentar si e da schar translatar musters corrispundents.

Las translaziuns vegnan adattadas silsuenter dils departaments e dils uffecis al cass concret.

Art. 11
Vigur Questas directivas van en vigur igl 1. da fevrer 1991.

3. Midadas dals tschentaments da la Lia rumantscha

En connex cun l'integraziun da las Rumantschas e dals Rumantschs ordaifer il Grischun en la LR ha la radunanza da delegadAs da la LR dals 4 d'avust 1991 a Laax midà ils tschentaments da la LR sco suonda:

Art. 1: stritgar en l'ultima construcziun dad art. 1, al. 1 ils plets «cun sedia en il Grischun». Resultat: *«Societads-candidatas pon vegnir recepidas da la radunanza da delegadAs sin dumonda».*

Art. 7, nova littera c1) *«La conferenza dals Rumantschs ordaifer il Grischun deleghescha trais represchentantAs».*

Art. 7, littera o) stritgar: «che lavuran sin l'intschess grischun». Resultat: *«La radunanza da delegadAs decida davart la recepziun da societads-candidatas».*

Art. 8: Quest artigel è d'interpretar en il senn ch'il president da la delegaziun extraterritoriala ha il status da president dad ina societad affiliada. El fa pia part dal cussegl LR.

4. Petiziun al president dalla Confederaziun, signur cusseglier federal Flavio Cotti, cau dil departement federal digl intern Berna, encunter il diever dil «rumantsch grischun» en las publicaziuns dall'administraziun federala

Ina gruppa d'acziun en Surselva ha inoltrà la sequenta petiziun:

«Aultstimau signur president,

Ils sutsignai, Romontschas e Romontschs ein indignai dalla pratica vertenta dall'administraziun federala arisguard il diever dil lungatg romontsch en publicaziuns officialas dalla Confederaziun. Senza la minima basa legala ed encunter ils dretgs humans vegn il «rumantsch grischun», lungatg artificial e buca uffical applicaus en publicaziuns, ordinaziuns e formulars. Quella pratica che corrispunda buca alla voluntad dalla majoriad romontscha, decuraschescha bia Romontschs

en lur perseveronza per il manteniment dil lungatg-mumma, smasa la substanza dils lungatgs sviluppai e carschi el decuors dils tschentaners ed accelarescha la digren dil romontsch.

Nus supplichein perquei Vus, stimau signur president, responsabels per il departement da cultura da procurar che las publicaziuns romontschas dalla Confederaziun succedien a partir dad oz buca pli en «rumantsch grischun». Vus satisfageis cheutras ad ina obligaziun legala e presteis in grond survetsch alla pasch linguistica el Cantun Grischun e per il manteniment dil lungatg romontsch.»

Cunter questa petiziun ha la radunanza da delegadas da la LR prendì cun 57 encunter 5 vuschs la sequenta resoluziun:

«La radunanza da delegadas e delegads da la Lia rumantscha dals 7 da december 1991 sa distanziescha en furma e cuntegn da la petiziun inoltrada a cusseglier federal Flavio Cotti cunter l'adiever dal rumantsch grischun e declera sia loialitad e solidaritad envers la LR e sia suprastanza che applitgescha il rumantsch grischun tenor la decisiun da la radunanza da delegadas e delegads dals 10 da zercladur 1989 a Vella.

La radunanza supplitgescha la confederaziun da cuntinuar cun las translaziuns en rumantsch tenor las directives federalas vertentas.»

Cunter la petiziun èn era las sequentas organisaziuns s'exprimidas:

- Conferenza generala ladina
- Giuventetgna rumantscha
- Ravugl Rumàntsch d'Andeer a danturn
- Romania
- Romania da giuventetgna
- Studentas e students rumantschs a las universitads svizras
- Uniun da scripturas e scripturs rumantschs
- Uniun dals Grischs
- Uniun rumantsch grischun
- Uniun rumantscha Berna

5. Statuts da l'Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa (URB)

1. Finamira

- 1.1. L'uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa (URB) è ina societad constituida conform a l'art. 60ss dal Cudesch civil svizzer. Concernent religiun e politica è ella neutra-la. La URB è ina associaziun affiliada a la Lia rumantscha.
- 1.2. Commembras èn las associaziuns rumantschas/grischunas or-daifer il chantun Grischun che vulan far part da l'uniun.
- 1.3. La finamira da l'URB è da reunir las associaziuns rumantschas/grischunas ordaifer il chantun Grischun e da promover l'infurmaziun reciproca e quella cun la Lia rumantscha. Qua tras vul la URB contribuir activamain a la finamira da la Lia rumantscha e sustegnair ils sforzs per linguatg e cultura rumantscha.

2. Organs

Ils organs da la URB èn:

- a) la conferenza annuala
- b) la suprastanza

3. Conferenza annuala

- 3.1. La conferenza annuala è l'organ legislativ da la URB; ella è publica. Ella sa cumpona dals preschents ord las associaziuns affiliadas.
- 3.2. Mintga associaziun ha il dretg da delegar commembers a la conferenza annuala.
- 3.3. Mintga associaziun preschenta ha ina vusch. Las decisiuns vegnan prendidas cun il maunpli.
- 3.4. La conferenza annuala ha lieu ina giada l'onn. La suprastanza envida las associaziuns affiliadas.
- 3.5. Sin dumonda d'almain 5 associaziuns affiliadas po ina conferenza extraordinaria vegnir instradada.
- 3.6. La conferenza annuala tracta:
 - a) il protocol da la davosa conferenza
 - b) il rapport annual ed il program da lavur
 - c) l'elecziun dal president e dals commembers da la suprastanza per trais onns.
- 3.7. L'invit a la conferenza annuala e l'infurmaziun da la LR a las uniuns pertutgadas procura il secretariat LR en collavuraziun cun l'URB.

4. Suprastanza

- 4.1. La suprastanza è l'organ executiv da l'URB. Ella represchenta l'uniun externamain.
- 4.2. La suprastanza da l'URB sa cumpona dal president e da quatter suprastants. Ella sa constituescha sezza cun excepziun dal president.
- 4.3. La suprastanza organisescha la conferenza annuala ensemen cun la Lia rumantscha.
- 4.4. Trais commembers da la suprastanza èn ils delegads da l'URB a la radunanza da delegads da la Lia rumantscha. Il president da la conferenza annuala è medemamain commember dal cussegl da la Lia rumantscha.

5. Finanzas

- 5.1. L'URB dispona da naginas finanzas. Ils commembers prestan lavur gratuita.
- 5.2. L'URB n'obtegna naginas contribuziuns regularas da la Lia rumantscha.

6. Revisiun e dissoluziun

- 6.1. Quests tschentaments èn vegnids approbads da la conferenza annuala dals 23 da november 1991 a Son Gagl e da la suprastanza da la Lia rumantscha ils 14 da favrer 1992.
- 6.2. La revisiun dals tschentaments sto vegnir approvada da la conferenza annuala e da la suprastanza da la Lia rumantscha.
- 6.3. La dissoluziun da l'URB sto vegnir approvada da la conferenza annuala e da la suprastanza da la Lia rumantscha.

Son Gagl, ils 23 da november 1991.

Per l'Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa

il president: *Gian Guolf Bardola*

Per la Lia rumantscha

il president: *Chasper Pult*

il secretari: *Bernard Cathomas*

Defuncts

Nus ans regurdain en pia memorgia dals defuncts stads engaschads en il moviment linguistic-cultural rumantsch.

<i>Derungs Gion Giusep</i> ant. mistral da la Lumnezia, dirigent e cumponist	1905–1991
<i>Nicolay Leo Artur</i> ant. redactur da la Pro Bravuogn e president da la Fundaziun Augustin	1929–1991
<i>Pult Jon dr.</i> ant. secretari LR	1911–1991
<i>Signorell-Pfosi Padruot</i> ant. president da la Fundaziun Chasa rumantscha	1904–1991
<i>Vinzens Alfons</i> ant. redactur dal Tschespet e scriptur	1915–1991